

บทบาททางสังคมของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”¹
The Social Roles of the Southern Didactic Literature in Booklet Format

พัชลินจ์ จีन्हุ่น
Phatchalin Jeennoon

บทคัดย่อ

วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” คือ วรรณกรรมที่แต่งขึ้นและพิมพ์จำหน่ายในรูปแบบเล่มคล้ายหนังสือ “วัดเกาะ” ของภาคกลาง แต่งตั้งแต่ พ.ศ.2470- 2519 ส่วนใหญ่เป็นผลงานของชาวบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลาและพัทลุง วรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้มีบทบาทที่สัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมภาคใต้อย่างเด่นชัด ได้แก่ บทบาทในการปลูกฝังจริยธรรม ให้ความรู้แก่ชุมชนชาวใต้ สร้างความสามัคคี สร้างคนดีให้แก่ครอบครัว ชุมชน และรัฐบาล สะท้อนสภาพและปัญหาสังคม และเป็นช่องทางระบายความคับข้องใจ บทบาทต่างๆ เหล่านี้ มีความเข้มข้นเพราะมีรายละเอียดหลายแง่มุมเกี่ยวกับสังคมภาคใต้ ทำให้ทราบว่าภาคใต้ขณะนั้นเผชิญกับปัญหาหลายด้าน โดยผู้แต่งคาดหวังให้คนและสังคมร่วมมือกันแก้ปัญหาต่อไป วรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้จึงแสดงบทบาทที่นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนโดยทั่วไป เพราะเน้นทั้งกลมเกลียวสังคม แก้ปัญหาสังคม เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมถึงให้ความบันเทิงด้วย

คำสำคัญ : บทบาททางสังคม วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมคำสอนภาคใต้

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “ลักษณะเด่นและบทบาททางสังคมของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”

Abstract

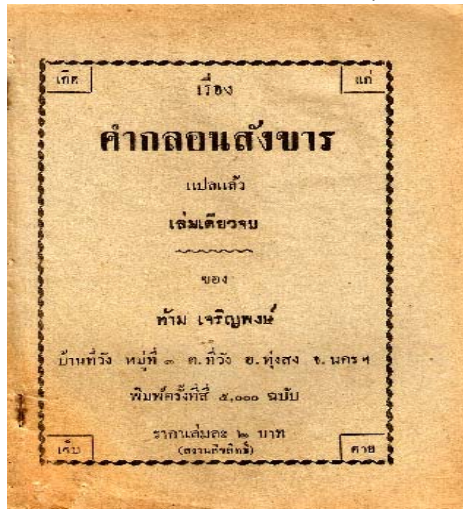
Southern didactic literature in booklet format is the written and published literature which is similar to the book "Wat Koh" of the central region composed between 1927-1976. Most of the southern literature in booklet format was the work of local people in Nakhon Si Thammarat, Songkhla and Phatthalung. It is found that this didactic literature clearly reflects the relationship between society and culture in southern region. For example, there are roles of indoctrinating ethics to southern communities, reinforcing harmony and good members to families, communities and the government, reflecting state of society and social problem and expressing frustration. These roles are more intensive than ancient southern didactic literature because there is more additional information about the society in southern region thoroughly. It is indicated that the southern region in that time had to fall into trouble. The writers expected that people and the society would help each other solving the problems. It can be concluded that this group of literature plays the other roles except from general literature since it aims to improve the society, solve problems, be sources of local history and entertain people due to the fact that it is taught with traditionally read aloud for the audience.

Keyword: Social roles Didactic literature The Southern Didactic Literature

บทนำ

วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ "ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก" หมายถึง วรรณกรรมที่แต่งโดยใช้รูปเล่มขนาดเล็กอย่างหนังสือวัดเกาะ แต่งขึ้นเพื่อแนะนำสั่งสอนผู้อ่านผู้ฟังให้เกิดความสุข ความเจริญในชีวิต และการอยู่ร่วมกับคนในสังคม โดยอาจแฝงการโน้มน้าวทางการเมือง บันเทิงเหตุการณ์ หรือให้ความบันเทิงก็ได้ ส่วนใหญ่จบในเล่มเดียว ใช้หมึกพิมพ์ พิมพ์ด้วย

กระดาษปรู๊ฟ เย็บเป็นรูปเล่มขนาด 16 หน้ายก หรือขนาด 7 x 5 นิ้ว มีจำนวนหน้าตั้งแต่ 10 - 64 หน้า พิมพ์เรียงบรรทัดแบบพิมพ์ร้อยแก้ว ใช้อักษรวิธีปัจจุบัน ดังตัวอย่าง

ภาพที่ 1 แสดงต้นฉบับของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”

ความน่าสนใจของวรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้ คือ แต่งตั้งแต่ พ.ศ. 2470 - 2519 ช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่สังคมไทยต้องเผชิญกับเหตุการณ์สำคัญๆ หลายด้าน เช่น การเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก การอยู่ในช่วงสร้างชาติของรัฐบาลซึ่งเริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ที่มุ่งรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง จนกระทั่งมีการสร้างชาติครั้งใหญ่ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม การเผชิญกับภาวะสงครามโลก การประสบปัญหาภัยธรรมชาติ รวมถึงการประสบกับปัญหาในภาคใต้เอง เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการแต่งวรรณกรรมคำสอนด้วย สังเกตได้ว่าวรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้มีบทบาทที่สัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรมในสมัยที่แต่งอย่างลุ่มลึก อย่างไรก็ตาม กลับไม่มีใครศึกษาอย่างจริงจัง คนส่วนใหญ่รู้เฉพาะพัฒนาการทางความคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอนสมัยโบราณว่าส่วนใหญ่แต่งกันอย่างไรกว้างขวางในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มักมีเนื้อหาร่วมกับวรรณกรรมคำสอนภาคกลาง ยากที่จะสรุปได้ว่าเรื่องใดบ้างที่เป็นของท้องถิ่น และผู้แต่งเป็นกวีชาวใต้หรือไม่ นอกจากนี้ก็มักทำงานให้ราชสำนัก ส่งผลให้มีเนื้อหาที่ตอบสนองต่อราชสำนักโดยมาก ในขณะที่วรรณกรรมคำสอนกลุ่มใหม่แต่งสืบต่อจากวรรณกรรมคำสอนสมัยโบราณ ส่วนใหญ่เป็นผลงานของชาวบ้านในท้องถิ่นซึ่งพำนักอยู่บริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุงและสงขลา ชาวใต้ชื่นชอบหนังสือกลุ่มนี้เป็นอย่างมาก เพราะอ่านง่าย และนำไปสวดตามประเพณีการสวดหนังสือซึ่งได้รับความนิยมในขณะนั้น การศึกษาวรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้จึงเป็นช่องทางในการศึกษาสังคมภาคใต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะด้านบทบาทที่มีต่อสังคมภาคใต้

การศึกษาคำนี้ผู้วิจัยศึกษาวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ที่พบบริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันออก ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลาและพัทลุงเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเป็นแหล่งที่พบวรรณกรรมคำสอนมากที่สุด วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ที่นำมาศึกษามีจำนวน 64 เล่ม รวม 67 เรื่อง โดยรวบรวมจากหอสมุดต่างๆ วัดต่างๆ ศูนย์วัฒนธรรมต่างๆ ในภาคใต้ และบางเล่มขอยืมจากนักวิชาการ นอกจากการวิเคราะห์แล้วได้สัมภาษณ์ชาวบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุงเพื่อประกอบการวิเคราะห์ด้วย สำหรับแง่มุมที่พบจากการวิเคราะห์ พบว่า วรรณกรรมดังกล่าวมีบทบาทเกี่ยวกับการปลูกฝังจริยธรรม การให้ความรู้แก่คนในชุมชน การเสริมสร้างความสามัคคี การสร้างคนดีให้แก่

ครอบครัว ชุมชน และรัฐบาล การสะท้อนสภาพหรือปัญหาสังคม และการเป็นช่องทางระบายความคับข้องใจ

บทบาทในการปลูกฝังจริยธรรม

ในด้านนี้ผู้แต่งมุ่งปลูกฝังตั้งแต่จริยธรรมของคนเฉพาะกลุ่ม โดยเน้นที่การวางตนถูกต้อง เหมาะสม เช่น หากเป็นเด็กให้ประพฤติตัวเรียบร้อย หากเป็นหนุ่มสาวให้วางตัวเหมาะสม และไม่เอาอย่างวัฒนธรรมตะวันตกจนเกินไป หากเป็นผู้สูงวัยให้อยู่ในศีลในธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลาน หากเป็นกลุ่มคนจนให้ขยันทำงาน และรู้จักประมาณตน หากเป็นข้าราชการท้องถิ่นต้องทำตนให้เป็นที่ยอมรับนับถือจากผู้น้อย ให้สนใจทุกข์สุขของชาวบ้าน และรู้จักใช้หลักธรรมในการทำงาน หรือหากเป็นคนทั่วไปให้เห็นความสำคัญของความขยัน การรู้จักประมาณตน การรู้จักประหยัดอดออม ความไม่ประมาท การรู้จักพึ่งตนเอง หรือเห็นความสำคัญของค่านิยมดั้งเดิม หากเป็นครอบครัวมุ่งปลูกฝังจริยธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกัน โดยเน้นสอนให้คนในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันตามสถานภาพและบทบาทที่ได้รับ อีกทั้งการปลูกฝังจริยธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันในชุมชน โดยเน้นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

การปลูกฝังจริยธรรมข้างต้นนี้เน้นปลูกฝังทุกเพศทุกวัยและทุกฐานะทางสังคม เนื่องจากผู้แต่งรับรู้ว่าชาวภาคใต้เริ่มเสื่อมถอยจริยธรรมมากขึ้น อันเนื่องจากการรับค่านิยมจากตะวันตก เช่น การเห็นผู้หญิงนิยมมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน และขายตัว การเห็นภาพของเยาวชนที่หมกมุ่นยาเสพติด แสดงพฤติกรรมหยาบซ่าต่อบิดามารดาของตน หรือการเห็นภาพของชาวบ้านที่สนใจด้านวัตถุจนละเลยการเข้าวัดฟังธรรม หรือบ้างก็ไม่เชื่อหรือศรัทธาในพระพุทธศาสนา เช่น ผู้แต่งเรื่อง *คำกลอนสอนประชาชน* กล่าวว่า “แต่มาสมัยนี้ใครมีกลัวขอให้ชั่วเมืองผีดีเมืองคน” (หน้า 16) ผู้แต่งจึงทำหน้าที่ปลูกฝังจริยธรรมเพื่อจัดระเบียบสังคมให้น่าอยู่ยิ่งขึ้น ดังเช่น การตักเตือนให้ชาวภาคใต้เลิกเสพอบายมุขแล้วหันมาเข้าวัดฟังธรรม

หญิงชายอ้ายอิหนี่กันฉาด

พระบิดทบาทตอนเช้าข้าวไม่ใส่

เมาสมบัตินเมาเหล้าวิ่งเข้าไพร

เที่ยงไรไรข้าวฉาดไม่บาตรเดียว

มีแต่ตอนเช้าเข้าได้จ้งหัน

เปิดแลชั้นไม่แกงใจแห้งเหี่ยว

ศาสนาตถาคตจะหมดเกี้ยว	หันมาเหลียววัดบ้างเมื่อสร้างเมฆา
เข้าในวัดย่านอนวัดหอมอนสาต	ฟังโอวาทตามระเบียบนั่งเงียบเหงา
สติตั้งฟังธรรมตามสำเนา	ตาของเรามองกว้างเห็นทางธรรม
	(สุรยาเสพติด หน้า 15 - 16)

อานวย ทะพิงค์แก และชยันต์ วรรณะภูติ (2522 : 198 - 200) กล่าวถึงสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้สังคมเสื่อมในเชิงจริยธรรมว่า เกิดจากการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาของสังคมไทยที่ให้ความสำคัญแก่ระบบทุนนิยม ซึ่งขยายมายังประเทศไทยราวกลางศตวรรษที่ 19 จนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 2 ประการ ประการแรก การเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามค่านิยมของตะวันตก ซึ่งเกิดขึ้นและต่อเนื่องมาจนถึงระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีจุดมุ่งหมายเพื่อ “พัฒนา” ประเทศด้อยพัฒนาให้ทัดเทียมประเทศในซีกโลกตะวันตก โดยการพัฒนามุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมของสังคมตามมา คือ เกิดค่านิยมการแข่งขันเพื่อความสำเร็จและความมั่งคั่งรุด นิยมการบริโภค มุ่งความสำเร็จของปัจเจกชนเหนือหมู่คณะ ถือความก้าวหน้าทางวัตถุเป็นเครื่องวัดความเจริญ ละเลยคุณค่าและความหมายด้านจิตใจ จนเกิดการเอารัดเอาเปรียบและการใช้กลอุบายฉ้อฉลเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ การยอมรับค่านิยมแบบทุนนิยมเข้ามาเป็นค่านิยมหลักในการดำเนินชีวิตนี้ ส่งผลให้คนในสังคมละเลยจริยธรรมซึ่งเป็นแบบแผนของความประพฤติที่ดี

บทบาทในการให้ความรู้แก่คนในชุมชน

บทบาทด้านนี้โดดเด่นมาก เพราะให้ความรู้รอบด้าน ทั้งความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมการ สอน สภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ความรู้ที่เด่นชัดที่สุด คือ ให้ความรู้ด้านหลักธรรม หลักธรรมที่ปรากฏอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่ ศีลห้า ซึ่งกล่าวถึงมากกว่าศีลธรรมเรื่องอื่นๆ อาจเพราะผู้แต่งเห็นว่าเป็นวินัยพื้นฐานที่ทุกคนควรรักษาไว้ก่อนที่จะรักษาวินัยอื่นๆ ที่สูงขึ้น

สำหรับหลักธรรมอื่นๆ ได้แก่ ขรรษาธรรม มิตรแท้ ทิศหก โทษของอบายมุขหก ทิฏฐธัมมิกัตถะ เป็นต้น สำหรับความรู้เรื่องศีลห้า มีกล่าวไว้ดังนี้

หนึ่งปาณาชยาฆ่าชีวิตสัตว์	ที่อุบัติบังเกิดกำเนิดสี่
สองอทินนาทานาการทั้งนี้	ของผู้ที่เขาไม่ให้ยาได้เอา
สามกาเมสุมิฉฉายาทำชู้	ลักเมียผู้อื่นได้ให้อับเฉา
หญิงทำชู้นอกใจไปเที่ยวเขา	ผิวของเขาต้องห้ามตามทำนอง
สี่มุสาอาชยาพูดคำโกหก	มักสกปรกยกเรื่องมาเกี่ยวข้อง
พูดส่อเสียดเบียดเบียนเสียนลำพอง	ถัดรอง ๆ ข้อที่ห้าสุราเม
ระย่มัชชะปะมาว่าน้ำเมา	อย่าได้เอาไปดื่มปล้มสรรพญเส
น้ำกลั่นดองของที่เมาชวนเซ	อย่าคะเนว่าประเสริฐเถิดผู้ชาย
กินเข้าแล้วความคาดประมาทหมิ่น	ทั่วธานีถิ่นที่มีมากหลาย
เที่ยวคะนองปองจิตคิดแต่ร้าย	เพราะตัวได้เสพต้องของมีนเมา
ถ้าผู้ใดเว้นได้สบายจิต	ฉนั้นคิด ๆ แล้วก็ทอดกอดหัวเข้า
มายุคนี้พี่เพื่อนเหมือนไม่เอา	ตัวของเราก็มัวว่าพาให้แรง

(กัตถัญญคํากถอน หน้า 7 - 8)

การที่ผู้แต่งนำความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมต่างๆ มาเสนอเนื่องจากเห็นว่าเป็นหนทางที่จะช่วยแก้ปัญหาสังคมได้ เช่น หลักทิฏฐธัมมิกัตถะช่วยแก้ปัญหาความยากจน หลักขรรษาธรรมช่วยแก้ปัญหาครอบครัว หรือหลักทิศหกช่วยลดช่องว่างทางสังคม หลักธรรมดังกล่าวผู้แต่งน่าจะได้รับอิทธิพลจากหลัก “คิหิปฏิบัติ” ที่รัฐบาลให้เผยแพร่ในแบบเรียนช่วง พ.ศ. 2492 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของพลเมืองในสมัยสร้างชาติ (สงวน เล็กสกุล. 2491:174) ดังที่ผู้แต่งระบุหลักธรรมนี้ว่า “ในคัมภีร์คิหิปฏิบัติ” (สุราวิวาหนักปราชญ์วิจารณ์ หน้า 54) “พระพุทธรองค์ทรงสอนพรสุขี เป็นคิหิปฏิบัติเหมือนนัตหมาย” (อาหารใจ หน้า 20) หรือ “อั้งหลักชัคคิหิปฏิบัติ” (สมบัติพ้อบ้านคำกลอน หน้า 13)

นอกจากการให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมข้างต้นแล้ว ผู้แต่งยังให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมปลีกย่อยอื่นๆ อีกจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่เน้นสอนหลักธรรมระดับโลกียะเป็นสำคัญ ที่เป็นเช่นนี้น่าจะเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความตื่นตัวด้านการศึกษาพุทธธรรมของคนในชุมชน ผู้วิจัยพบว่าสมัยนี้ชาวบ้านมีความรู้ด้านหลักธรรมอย่างกว้างขวาง ทำให้สามารถถ่ายทอดความคิดความเชื่อผ่านวรรณกรรมคำสอนได้ไม่แพ้พระสงฆ์ เนื่องจากได้ศึกษาเรียนรู้หลักพุทธธรรมอย่างเข้มข้นในสมัยที่แต่ง ดังที่ชัชวฤทธิ พิชะกุล (2552 : 278 - 452) กล่าวว่าในช่วง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา มีการเปิดสำนักเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นตามวัดในภาคใต้ จนเกิดผู้รู้ทางพุทธศาสนาจำนวนมาก ทั้งที่เป็นพระและฆราวาส โดยสื่อสิ่งพิมพ์มีบทบาทในการพิมพ์หนังสือเพื่อแจกจ่ายไปยังวัดและพุทธศาสนิกชน

2. นโยบายของรัฐบาล เนื่องจากในสมัยนี้เน้นการให้ความรู้ด้านหลักธรรมแก่ประชาชนในระดับโลกียะเป็นสำคัญ ผู้แต่งส่วนหนึ่งจึงน่าจะได้รับอิทธิพลจากนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการผลิตพลเมืองดี เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงให้แทรกคำสอนระดับโลกียะในหลักสูตรการศึกษา เพราะต้องการนำคำสอนมาผสมผสานกับลัทธิชาตินิยม (พิพัฒน์ พสุธารชาติ. 2545 : 270 - 271) ครั้นถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูล สงคราม ก็ปลุกฝังให้ประชาชนยึดหลักธรรมระดับโลกียะเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยกำหนดให้โรงเรียนใช้หลักสูตรจริยศึกษาสำหรับชั้นประถม และชั้นมัธยมสอนวิชาศีลธรรมที่นำมาจากพระไตรปิฎก (ชัชวฤทธิ พิชะกุล. 2552: 290) นโยบายของรัฐบาลน่าจะส่งผลต่อความนึกคิดของคนในชุมชน ดังที่พระสงฆ์และชาวบ้านต่างก็นำหลักธรรมระดับโลกียะมาสอนผู้อ่าน โดยอ้างว่าเพื่อช่วยพัฒนาประเทศชาติ เช่น พระถาวร ราชไพฑูรย์ สอนว่า

พระพุทธเจ้าท่านกล่าวเทศนา	ให้ประชาพึงธรรมไม่อำพราง
ปฏิบัติสิ่งใดอย่าได้ห่าง	อย่าละวางก้าวนำพาชาติ

(ศิลปคำกลอนสอนใจ หน้า 10 - 11)

3. ความย่อหย่อนของสถาบันสงฆ์ ชัชวฤทธิ พิชะกุล (2552: 179 - 292) กล่าวว่าสมัยก่อนการศึกษาเล่าเรียนต้องอาศัยวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่สอน ทำให้เห็น

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้านที่แน่นแฟ้น ต่อมารัฐบาลประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ใน พ.ศ.2484 พระราชบัญญัตินี้ไม่ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการให้การศึกษามากนัก เนื่องจากรัฐบาลออกกฎหมายกำหนดให้ครูทำหน้าที่สั่งสอนนักเรียนแทน พระสงฆ์ให้พระสงฆ์ทำหน้าที่สนับสนุนการก่อสร้างโรงเรียนหรือให้ใช้สถานที่เรียน ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากขึ้น

การที่พระสงฆ์ไม่ได้มีบทบาทด้านการให้การศึกษาเหมือนแต่ก่อน ทำให้เห็นบทบาทของพระสงฆ์ในทางโลกมากขึ้น เช่น เรื่อง *คติคำกลอนเตือนเพื่อน* นำเสนอภาพของพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่บอกไม่ให้ชาวบ้านในชุมชน อันเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเพราะทำให้ชาวบ้านตกอยู่ในอบายมุข ผู้แต่งจึงแนะนำให้พระสงฆ์เลิกพฤติกรรมดังกล่าว แล้วทำหน้าที่สอนชาวบ้านไม่ให้ลุ่มหลงกับอบายมุขทั้งหลาย ดังข้อความว่า

กุลียุคสมัยหลงประสงค์ทรัพย์	จงคิดกลับใจหนาทำไม่สวย
แต่ภิกษุหมู่สงฆ์ยังฮงฮวย	ยังมาช่วยบอกเบอร์รี่ให้เช้อกัน
นิมนต์หยุดเกิดหนาเรื่องพระสงฆ์	อย่ามาหลงนอกวัดจะพลัดสวรรค์
ปล่อยเวลาล่วงเปล่าเวลาเสียครัน	บนสวรรค์ไม่มีผู้จะอยู่เลย
เพราะศาสนานาโถเหมือนโพธิ์ใหญ่	เป็นหลักไทยทั่วทิศจะผิดเหวย
ชนกราบไหว้บูชาประสาเคย	อย่าหลงเลยอบายมุขเป็นทุกข์ภัย
ชมราวาสหลงมัวทั่วประเทศ	ผู้ละเพศจระมัตต์ดัดนิสัย
ช่วยตักเตือนผู้ที่หลงพะวงไป	ให้กลับได้อารมณ์สมประดี

(ประวัติการณ์เตือนไทย หน้า 16)

4. ความคิดความเชื่อเรื่องกึ่งพุทธกาล การให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างแพร่หลาย ในสมัยนี้ น่าจะทำให้ผู้แต่งได้รับอิทธิพลจากความเชื่อเรื่องกระแสกึ่งพุทธกาลด้วย เช่น ผู้แต่งเรื่อง *กตัญญูคำกลอน คติคำกลอนเตือนเพื่อน คำกลอนสอนประชาชน ประวัติการณ์เตือนไทย ประวัติสุรคำกลอน คีลห้าภษิต และอิสสิสอนศิษย์* มีความเชื่อว่าการที่บ้านเมืองไม่สงบสุข เช่น เกิดสงคราม ขว้ายากมากแพง มีโจรผู้ร้าย และเกิดบราฆ่าฟันกันขึ้น เพราะเป็นช่วงที่พุทธศาสนาเข้าใกล้กึ่งพุทธกาล หรือพุทธศาสนาจะมีอายุครบ

2, 500 ปี หากทำความดีจะอยู่รอดได้ และจะได้พบกับพระศรีอาริย์เมตไตรยที่จะมาช่วยผู้ทำดี การที่ผู้แต่งกระตือรือร้นให้ความรู้ในพระพุทธศาสนาจึงอาจเพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านรีบทำความดี เพื่อจะได้รอดพ้นจากวิฤตต่างๆ เช่น เรื่อง *คำกลอนสอนประชาชน* ผู้แต่งกล่าวว่าช่วงที่พุทธศาสนาเข้าใกล้ถึงพุทธกาล บ้านเมืองจะเดือดร้อนวุ่นวายทั่วไป จึงขอให้ผู้อ่านรักษาศีลห้า ทำบุญ เคารพบิดามารดา และท่องคาถาก่อนนอนเพื่อจะได้พบกับผู้มีบุญที่มาช่วยคนทำดี ใน ปีกุน เดือน 11 พ.ศ. 2500 หากได้กระทำผู้แต่งเชื่อว่าเมื่อถึงเวลานั้น ทุกคนจะมีความสุข

ศาสนาถึงใกล้มีนุ่งยอก	ทั้งพหูหมากของแพงขึ้นทุกสิ่ง
บังเกิดใจผู้ร้ายมากมายจริง	เที่ยวอุกชิงฆ่าฟันกันบ่อย
พวกที่ร้ายศีลธรรมมันกำเริบ	นักสังเฬพสุรามิละถอย
เมาเข้าแล้วขี้ของเบาเอาบ่อย ๆ	พี่น้องพลอยกวนใจเมื่อภัยมี
พระว่าไว้ให้อยู่ในศีลห้า	พอจะพาตนได้ไม่บัดสี
ถ้าตรอกห้วยช่องเขาของเรามี	พากายอพยพที่หลบภัย
ให้ยาเกรงบิตรและมารดา	เขาได้เลี้ยงรักษามาจนใหญ่
ส่วนคาถาพระสอนจงอ่อนใจ	ท่องบ่นไปภาวนาเวลานอน
(สะโรนกาโททหายะโม พุทธาตะยะ) ภาวนาทุกเช้าค่ำ	สุทินอย่าตกดับดับสังขร
ในปีกุนเดือนสิบเอ็ดเที่ยงแท้หนัก	พุทธศักร์มากครันสองพันห้า
ร้อยปีที่ท่านได้เสด็จมา	ชาวประชาเป็นสุขไปทุกคน

(คำกลอนสอนประชาชน หน้า 17- 18)

ความคิดความเชื่อเรื่องกึ่งพุทธกาลนี้รับรู้กันอย่างกว้างขวางในสังคมไทย ดังที่ถนอมจิต มีชื่น (2531: 36 - 38) กล่าวว่า เมื่อมีการแสดงธรรม พระจะเริ่มต้นด้วยการบอกศักราชว่าขณะนี้ พระพุทธศาสนาดำเนินมาแล้วกี่ปี เพื่อให้ทราบว่เหลืออีกกี่ปีที่พระพุทธศาสนาจะคงอยู่ต่อไป ซึ่งเป็นการเตือนให้คนระลึกว่าการสิ้นสุดของพระพุทธศาสนาใกล้มาถึงแล้วด้วยเหตุนี้ ชาวไทยจึงเชื่อว่าพระพุทธศาสนามีแต่จะเรียวลงหรือเสื่อมลงเมื่อจนครบ 5,000 ปีพระพุทธศาสนา ก็จะสิ้นไป ดังนั้นเมื่อปี พ.ศ. 2500 มาถึง ชาวไทยจึงนิยมเรียกว่า "กึ่งพุทธกาล" ต่อจากนั้นเมื่อโลกเกิดภัยคุกคามขึ้น พระศรีอาริย์จะเสด็จลงมาช่วยผู้ที่ทำบุญทำกุศลไว้ในยุคพระศรีอาริย์เชื่อกันว่าทุกคนจะมี

ความสุข แผ่นดินไม่มีกัญชุก ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ สังคมมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองเป็นที่
ปรารถนาของประชาชนทั่วไป

บทบาทในการเสริมสร้างความสามัคคี

สังคมภาคใต้ในอดีตมีค่านิยมเรื่องความสามัคคีและการรักพวกพ้องอย่างชัดเจน ทั้งนี้
เนื่องจากการประสบกับภัยต่างๆ จากกลุ่มผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น และภัยจากศัตรูภายนอก เช่น
ภัยจากกลุ่มผู้มีอิทธิพลที่คุกคามชีวิตและทรัพย์สิน และภัยจากโจรผู้ร้าย ดังที่ ยงยุทธ ชูแว่น
(2541 : 88 - 89) กล่าวว่า ในอดีตชุมชนชาวนามักถูกรุกรานจากโจร การโจมตีจากเพื่อนบ้าน
และตกอยู่ในสมรภูมิของสงครามระหว่างราชธานีกับหัวเมืองมลายู ครั้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์
ชาวนาถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มผู้มีอิทธิพลมากยิ่งขึ้น ชาวนาจึงหวาดกลัวภัยต่างๆ ทั้งจาก
ภายในและภายนอก สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ชาวนารวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นเพื่อปกป้อง
ตนเอง โดยให้ความสำคัญกับความสามัคคีและรักพวกพ้อง ค่านิยมทางสังคมดังกล่าวได้สืบ
ทอดกันมาจนกลายเป็นแก่นทางวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่เห็นได้อย่างชัดเจน

ค่านิยมดังกล่าวย่อหย่อนลง เมื่อสังคมรับวัฒนธรรมทุนนิยมและวัฒนธรรมการดำเนิน
ชีวิตจากตะวันตก สังเกตได้จากพฤติกรรมของชาวภาคใต้ที่ใช้ชีวิตในวิถีทุนนิยมมากขึ้น
โดยเฉพาะ การให้ความสำคัญกับวัตถุ ชาวบ้านยอมรับผู้ที่มีฐานะเท่าเทียมกับตนและผู้ที่ให้ผล
ประโยชน์แก่ตนมากขึ้น ทั้งแสดงความเชื่อที่ว่าสวรรค์ คือ การมีเงินทอง ส่วนนรก คือ ความ
ยากจน คนรวยก็สมาคมกับคนรวย ส่วนคนจนก็ต้องอยู่อย่างเจียมตนต่อไป แม้แต่ญาติพี่น้องก็
เริ่มหันหลังให้กันและหลอกลวงกัน สภาพดังกล่าวปรากฏอยู่ในวรรณกรรมหลายเรื่อง ในเรื่อง
คำกลอนสอนใจ กล่าวถึงสภาพสังคมสมัยนี้ว่ายากย่องผู้มีเงิน ผู้แต่งประชดประชันว่าหากคน
จนมีเกล็ดเงินเพียงนิด เขาก็มองว่าคือกลากที่น่ารังเกียจ แต่หากคนรวยมีหิดเต็มตัว เขาก็มอง
ว่าเป็นเพียงดอกกลมที่สวยงาม ดังปรากฏในข้อความว่า

เราคนขัดขึ้นเกล็ดเงินเพื่อนว่ากลาก	แสนลำบากคิดมาน่าบัดสี
คนที่มีขึ้นหิดเป็นหน่วยป्ली	เขายังนิยมบอกว่าดอกกลม
เกาปละซ่ายปละขวานั่งหน้าเสี่ย	เพื่อนคลอเคลียเซยชิดสนิทสนม
หิดกินดีก็ยังถือว่าดอกกลม	เพราะนิยมด้วยทรัพย์ประดับประคอง

(คำกลอนสอนใจ หน้า 5)

การที่สังคมเกิดช่องว่างขึ้นย่อมส่งผลให้ผู้คนในสังคมขาดความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วง โดยเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมชานาซึ่งแต่เดิมเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ผู้แต่งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมอาจเห็นปัญหาดังกล่าว จึงแต่งวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” เพื่อทำหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์และสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในหมู่คณะ โดยมักนำวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ไปแจก หรือจำหน่ายในงานสำคัญที่ชาวบ้านรวมตัวกัน เช่น งานมหรสพ งานวัด งานศพ และงานโรงเรียนเพื่อให้ชาวบ้านซึมซับเนื้อหาคำสอนร่วมกัน โดยเน้นย้ำคำสอนเรื่องความสัมพันธ์เป็นพิเศษ ผู้แต่งต่างมีความเห็นตรงกันว่าหากชาวบ้านรักและสามัคคีต่อกัน จะช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งมั่นคง ดังที่ผู้แต่งเรื่องคำกลอนสอนใจสอนให้ชาวบ้านรู้จักผูกมิตรกันไว้ ไม่เอาแต่พูดยุยงคนอื่นหรือยุ่งเรื่องของผู้อื่น ผู้แต่งมีความเห็นว่าชาวบ้านไม่สามารถพึ่ง “นาย” หรือผู้มีอำนาจได้เสมอไป จึงควรรวมตัวกันต่อสู้กับความ อยุติธรรม เมื่อเกิดปัญหาต่างๆ จะได้ช่วยเหลือกันได้ ผู้แต่งให้ข้อคิดว่าคนที่ไม่มีเพื่อนก็เหมือนต้นไม้ที่ไร้ใบและไร้ผล ส่งผลให้ไม่มีนกมาอาศัย เมื่อไม่มีวิชาจะสู้กับผู้มีอำนาจก็ควรรู้จักสมานสามัคคีกันไว้

ถ้าแสนอนยอนคนให้อื้อฉาว

อย่าถือว่าไม่หาของใครกิน

ทุกวันนี้อยาก็ว่านายยัง

เพื่อนพี่น้องไม่มีวันากลัวอยู่

มีแต่เราคนเดียวไปร้องฟ้อง

เขาถามไถ่ไล่เลียงเราให้การ

ฟังเสียเถอะคนเราไม่เอาเพื่อน

ลูกไม่ตกนกะอะไรจะไปมา

พูดทำเฒ่าเพื่อนด่าว่าจาหมิน

ถ้าเพื่อนหมินเพื่อนรักไม่พักอยู่

ไม่สมหวังดอกหนานาอดสู

ถึงนายรู้เพราะเขาเอาพยาน

เพื่อนพี่น้องไม่ใช่ไปไปถึงศาล

หาพยานไม่ได้นายไล่มา

ท่านเปรียบเหมือนกับไม้ใบไม้หนา

ไม่วิชาสักอย่างอย่าขวางคน

(คำกลอนสอนใจ หน้า 11)

บทบาทในการสร้างคนดีให้แก่ครอบครัว ชุมชนและรัฐบาล

เนื่องจากมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่นไม่ว่าจะอยู่ในสังคมขนาดเล็กที่เป็นครอบครัว สังคมขนาดย่อมที่เป็นชุมชนหรือสังคมขนาดใหญ่ที่เป็นประเทศ ฉะนั้น คุณภาพของคนจะเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าสังคมนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองมากน้อยเพียงใด ซึ่งในแต่ละสังคมย่อมมีทั้งคนดีและคนไม่ดี หากสังคมมีแต่ผู้ที่คอยช่วยเหลือเจือจุนกัน เคารพกฎหมาย เลี้ยงชีพอย่างสุจริต วางตนเหมาะสม อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ละโมภโลภมาก และไม่ทำตนเป็นภาระของสังคม สังคมนั้นย่อมมีแต่ความสุข แต่หากสังคมมีแต่ผู้ที่จ้องเอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่น คอยฉกฉวยผลประโยชน์ของผู้อื่น ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ มัวเมาในกิเลสตัณหา ขาวยยาเสพติด ทำผิดวินัย อัจฉริยยาแก่งแย่งชิงดี หรือทุจริตคอร์รัปชัน สังคมนั้นก็จะมีแต่ความเสื่อมทราม เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว จึงมีการกำหนดคุณสมบัติคนดีขึ้นเพื่อให้เป็นแบบเดียวกัน ซึ่งโดยภาพรวมแล้วคนดี คือ ผู้ที่คิดดี พูดดี และทำดี หรือมีกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมที่ตรงตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คุณสมบัติของคนดีนี้จึงรับรู้กันได้โดยทั่วไป แม้แต่ผู้แต่งซึ่งเป็นชาวภาคใต้เองก็เห็นความสำคัญของการสร้างคนดีให้แก่สังคมของตนตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศ

บทบาทในการสร้างคนดีให้แก่ครอบครัวถือว่าจำเป็นมากที่สุด เพราะเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างชุมชนและสร้างชาติที่เจริญรุ่งเรืองต่อไป บทบาทนี้เน้นสอนสมาชิกในครอบครัวให้รู้จักรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตน รู้จักวางตนเหมาะสม และรู้จักสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในครอบครัว เช่น สอนเด็กให้กตัญญูรู้คุณ เคารพและเชื่อฟังบิดามารดา คอยช่วยเหลือกิจการบ้านเรือน และตั้งใจเรียนหนังสือ สอนบิดามารดาให้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนบุตร ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ปล่อยให้บุตรทำชั่ว หรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่คนในสังคม สอนสามีภรรยาให้รักใคร่กลมเกลียว ไม่ทะเลาะเบาะแว้งเพื่อจะได้อยู่ด้วยกันยืนยาว สอนผู้สูงวัยให้ทำหน้าที่เป็นเสาหลักของครอบครัว คอยห้ามปรามบุตรหลานจากความชั่ว และไม่ลำเอียง และสอนบุตรหลานให้ดูแลเอาใจใส่ผู้สูงวัยซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัว ส่วนบทบาทในการสร้างคนดีให้แก่ชุมชนเน้นสร้างภาพลักษณ์ของคนดีที่วางตนเหมาะสม เลี้ยงชีพอย่างสุจริต รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น ไม่สร้างปัญหาหรือภาระให้แก่ผู้อื่น

ช่วยพัฒนาชุมชนของตน ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานของราชการ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เช่น เรื่อง *อนุภาโสวาทคำกลอน* กล่าวถึงการสร้างคนดีที่พูดดี และรู้จักทำดีต่อผู้อื่น

เอาใจกันฉันมิตรสนิทไว้	ทำดีให้แก่กันทุกวันถึง
คิดเจือจานหวานล่อมน้อมคำนึง	จะให้พึงพำนักประจักษ์ตา
ใครเป็นไข้ได้ทุกข์หาสุขให้	ด้วยเข้าใกล้มีท่าขออาสา
รับช่วยทำการงานตามเวลา	ได้พึงพาเบาใจเป็นไมตรี

(อนุภาโสวาทคำกลอน หน้า 3 - 4)

นอกจากบทบาทข้างต้นแล้ววรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ที่แต่งช่วง พ.ศ. 2481 - 2504 ยังทำหน้าที่สร้างคนดีให้แก่รัฐบาลอย่างแข็งขันด้วย ซึ่งบทบาทนี้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เช่น มุ่งสอนเด็กให้ทำหน้าที่ต่อครอบครัว (ทำงานบ้าน กวาดบ้าน เก็บเสื้อผ้า ใช้จ่ายประหยัด ดูแลน้อง) ทำหน้าที่ของนักเรียนที่ดี เช่น หมั่นศึกษาเล่าเรียน เคารพกฎข้อบังคับของโรงเรียน และทำหน้าที่ต่อชาติบ้านเมือง สอนผู้หญิงให้มีภาพลักษณ์ที่ดี คือ แต่งตัวสวยงาม เป็นภรรยาและมารดาที่ดี สอนผู้ชายให้รู้จักยกย่องผู้หญิง และยึดหลัก “วิธธัมผัวเมีย” และสอนคนทั่วไปให้กตัญญู ใฝ่รู้ รักษาดี มีวินัย เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เปิดเผยความลับให้ผู้อื่น แต่งกายดี (นุ่งกระโปรง สวมหมวก และใส่รองเท้าวาง) ใช้ของที่ผลิตขึ้นในประเทศ ใช้เวลาว่างในการปลูกผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ เคารพกฎหมาย และเชื่อฟังผู้นำ

วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ที่เน้นสร้างคนดีให้แก่รัฐบาลอย่างเข้มขันปรากฏในเรื่อง *ชัยภานิต ประวัติการณ์เดือนไทย มงคลประชาราษฎร์ ศิลหำภานิต สุภานิต สอนผู้ชายโสด* เป็นต้น ผู้แต่งส่วนใหญ่ปลูกฝังผู้อ่านให้เป็นน้ำหนึ่งเดียวกันทั้งในด้านวัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ดังตัวอย่างจากเรื่อง *สุภานิตสอนผู้ชายโสด* ที่กล่าวถึงการสร้างคนดีให้รู้จักแต่งกายอย่างมีวัฒนธรรม

สวมเกือกหมวกให้สะตวกเสื่อนอกใน	สมอกใจรัฐบาลท่านปรารถนา
ให้ต่างชาติประเทศเจตนา	มองสายตาดูเขานิยม

ชาวไทยเราพี่น้องสามารถ	ช่วยกู้ชาติก้าวหน้าอย่าทับถม
สมัยนี้รัฐบาลท่านนิยม	หวังอบรมศึกษาให้ถาวร
	(สุภาษิตสอนชูชายโสด หน้า 10 - 11)

เรื่อง *ศิลาห่าภษิต* สร้างคนดีที่ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เช่น ใช้เวลาว่างในการปลูกผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ มีงานทำไม่ว่าจะทำนา ทำสวน หรืออื่นๆ ดังนี้

ท่านบังคับปรับปรุงให้ฟังเฟื่อง	ทุกหัวเมืองกวดขันทันสมัย
ให้ปลูกผักสวนครัวทุกครัวไป	สุกรไก่เปิดปลากระการ
เราชาวไทยตื่นใจเถิดพี่น้อง	คิดหาช่องทางถูกไว้ลูกหลาน
ทำสวนเรือกไร่นาอาชีพการ	หน้างานมีทั่วทุกตัวนาย
	(ศิลาห่าภษิต หน้า 27 - 28)

บทบาทในการสะท้อนสภาพหรือปัญหาสังคม

ในส่วนนี้วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ทำหน้าที่บันทึกหรือสะท้อนสภาพหรือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมหลายแง่มุมโดยที่นำเสนอว่าในสมัยที่แต่งเกิดเหตุการณ์สำคัญๆ อะไรบ้าง และส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนมากน้อยเพียงใด มีการระบุสถานที่เกิดเหตุหรือเกิดปัญหาไว้อย่างชัดเจนซึ่งช่วยให้ผู้อ่านรับรู้เรื่องราวต่างๆ ในสังคมมากขึ้น บทบาทนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้แต่งมีจิตสำนึกที่ดีต่อชุมชน เพราะพยายามที่จะช่วยแก้ปัญหาในชุมชนของตนอย่างจริงจัง ทั้งปัญหาที่เรื้อรังมาจากอดีตและปัญหาที่เกิดขึ้นในสมัยที่แต่งอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การนำเสนอเรื่องราวเหล่านี้มีลักษณะเด่นที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมคำสอนสมัยโบราณอย่างชัดเจน บทบาทดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

1. สะท้อนสภาพครอบครัวที่ระส่ำระสายหลังจากมีกิจกรรมร้ายเข้าสู่ภาคใต้ ผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” กล่าวว่านับแต่กิจกรรมร้ายหรือรำโทนเข้าสู่ภาคใต้ ชาวบ้านเริ่มนิยมเที่ยวงานร้าย จนทำให้ครอบครัวบางครอบครัวเริ่มระส่ำระสาย

เพราะสามีเอาแต่เที่ยวงานร่ำวง มีหน้าซ้ำ ยังติดหญิงร่ำวง ชายบางคนหลงหญิงร่ำวงจนถึงกับ
ขายภรรยาของตน บ้างก็ทุบตีภรรยา จนภรรยาหนีไป ภรรยาบางคนขอหย่ากับสามี เพราะ
ห้ามแล้วไม่ฟัง ชายบางคนติดตามคณะร่ำวงไปจนถึงอำเภอหัวหิน (จังหวัดประจวบคีรีขันธ์)
ลืมนึกถึงภรรยาและภรรยาของตนเอง เมื่อไม่มีเงินก็คิดลักขโมยโทนของคณะร่ำวง บ้างก็
ยอมเป็นหนี้เพื่อนำเงินมาร่ำวง ผู้แต่งเตือนสติให้คนในชุมชนไม่หมกมุ่นกับกิจกรรมนี้ โดย
กล่าวว่าแม้ภรรยาโทนจะสนุก แต่ก็ทำให้สูญเสียเงินทอง หรืออาจต้องสูญเสียบุตรและภรรยา
จึงควรสนใจคนในครอบครัวของตนดีกว่า

เริ่มบังเกิดร่ำวงผกกันมาก

บ้างยุ่งยากจากกันเมื่อวันจน

บ้างทุบตีเมียหนีจากเคหา

ได้แต่ดื่มสุราร่ำร่ำวง

เพราะผัวมัวแต่รำไม่ปล้ำไทร

เพราะเมียห้ามไม่ฟังผัวยังเพลิน

ทั้งเสียเมียเสียทรัพย์ยับไปหมด

ตามคณะหัวหินจนสิ้นปอง

ถูกบางคนคิดลึกลงถึงลัก

ทั้งลูกเมียไม่คิดเห็นผิดทาง

ถูกบางคนทำจ้างค้ำงั่วแก้

มันสนุกจึงตั้งดีเหมือนตีโพน

รำกันจนหมดเป่ากินเหล้าเชื้อ

เข้าเคียงคู่กับสาวงามไปตามเพลิน

น่าสงสารมนุษย์ที่สุดหลง

การร่ำวงเซี่ยเพลงครั้นคร่งดี

เมียลำบากเพราะผัวขมมันไร้ผล

โกรธผัวตนไปขายให้ร่ำวง

เวทนาเกินไปเพราะใจหลง

บ้างเมียหลงตั้งตัวหาผัวเอน

เมียนอกใจเพราะหมดดวงค์ออกห่างเหิน

หากคนอื่นเข้าอยู่เป็นคู่ครอง

บ้างขึ้นรถตามวงไปลงหนอง

ถึงได้ต้องสักที่ต้องมีตางค์

มุ่งไปลักเอาโทนเดียวโดนทราง

ทำงานจ้างประจำรำแต่โทน

เรื่องนี้แปลกเหมือนไทรแต่ใบโหลน

ได้รำโทนเข้าวงหลงเพลินเพลิน

เพื่อนช่วยเหลื่อให้เขาวนเมาหน้าเณิน

ชวนกันเดินรอบๆ ขอบเวที

ตัวก็ผิงเมียที่รักก็มักหนี

เพราะเป็นที่ปล้ำปลุกสนุกกาย

(คำกลอนสอนใจคนจน หน้า16 - 17)

การที่กิจกรรมร่ำวงปรากฏมากนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากการส่งเสริมของรัฐบาล ดังที่แถมสุข นุ่มนนท์ (2519 : 137 - 138) กล่าวว่าเดิมรำโทนเป็นของพื้นเมืองภาคอีสาน ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองรำโทนแพร่หลายเข้ามาในภาคต่าง ๆ ของไทย แต่แปรรูปออกมาในลักษณะไม่สุภาพ จึงมีการปรับปรุงรำโทนให้สุภาพขึ้น เรียกชื่อว่า “ร่ำวง”

การร่ำวงที่ได้รับความนิยมสูงสุดเกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม เนื่องจากในช่วงภาวะสงครามรัฐบาลประกาศห้ามชุมนุม ประชาชนเกิดความเจ็บปวดและเครียด จึงได้คิดร่ำวงกันขึ้นเพื่อความสนุกสนาน โดยรัฐบาลเชิดชูให้ร่ำวงเป็นศิลปะประจำชาติ ดังที่หนังสือชาติ ทรัพย์สิน (2531 : 209) กล่าวว่ากิจกรรมรำโทนในสมัยจอมพลป. พิบูลสงครามมีอิทธิพลต่อชาวนครศรีธรรมราช ร่ำวงหรือรำโทนสมัยนี้มีข้อแตกต่างกันตรงที่ร่ำวงชายบัตร์ให้ผู้ชมขึ้นรำ ส่วนรำโทนมีหนุ่มสาวเต้นรำเป็นคู่ ๆ ในสมัยนี้มีรำโทนทุกอำเภอและเกือบทุกตำบล สอดคล้องกับพิทยา บุษรรัตน์ (2553 : 147) ที่กล่าวว่าในสมัยรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงครามเป็นยุคที่มีคณะร่ำวงเข้ามาในท้องถิ่น การร่ำวงเป็นสิ่งแปลกใหม่สำหรับชาวใต้ มีการฝึกร่ำวงทั้งในกลุ่มข้าราชการและชาวบ้าน ชาวบ้านมักเรียกว่า “รำโทน” เพราะร่ำวงโดยใช้โทนเป็นหลัก

2. สะท้อนสภาพชุมชนโคกชุมแสงที่อยู่กันอย่างยากลำบากในสมัยสงคราม
 ดังเรื่อง *ชัยภักดิ์* สะท้อนสภาพชุมชนโคกชุมแสง จังหวัดพัทลุงในสมัยสงครามว่าชาวบ้านอยู่กันอย่างยากลำบาก เนื่องจากวัวควาย ผักผลไม้ ตลอดจนยาเส้นราคาแพง หากจะซื้อยาเส้น 1 ห่อต้องใช้เงินหลายสตางค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้าวสารราคาแพง เพราะรัฐบาลควบคุมไว้ทุกแห่ง ผู้แต่งจึงแนะนำให้ซื้อแต่ของจำเป็นเท่านั้น เพราะหากไม่มีเงินจะพากันอดตายได้ ดังปรากฏในข้อความว่า

อันของกินของใช้ไม่เจตนั้น	ถึงทรัพย์สินยังลดถอยคงร่อยหรือ
ของเตี้ยนี้กับแต่แรกแปลกกันพอ	ซื้อหนึ่งห่อม้วนยาหลายสตางค์
ถ้าจะกินจะใช้ให้ประหยัด	เราคนขัดอย่าโกงให้โง่งผาง
ไม่ควรซื้ออย่าซื้อปลดมีอวาง	หาสตางค์ไม่ทันมันร้อนใจ
หาสิบบาทคดจ่ายตั้งสิบบ้า	ลงทุนค่ากินทุนสูญยก่าไร
อันแม่เรือนที่ดีควรมีใจ	ระวังภัยเศรษฐกิจผิดแต่ก่อน

พวกของเราหญิงชายผมไหว้สั่ง	อย่าพลาดพลังภาษิตประดิษฐ์สอน
ให้นี้กลองของสมัยกับแต่ก่อน	ย่อมขาดตอนกันหลายเท่าข้าวสารแพง
เกือบทุกเมืองทุกจังหวัดขัดข้าวสาร	รัฐบาลควบคุมไว้ทุกแห่ง
ถึงวัวควายไร่นาผ้าก็แพง	ตลอดแดงเต้าถั่วหัวเผือกมัน
	(ชัยภาสิต หน้า 28 - 29)

สาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านเผชิญกับปัญหาข้าวยากหามาแพงในสมัยสงครามเกิดจากการมีทหารญี่ปุ่นเข้ามาควบคุมเส้นทางรถไฟสายใต้ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ดังที่ พวงทิพย์ เกียรติสฤกุล (2547 : 261 - 262) กล่าวว่าช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ญี่ปุ่นต้องการซื้อสินค้าจากร้านค้าและผู้ขายรายปลีกย่อยจำนวนมากเพื่อนำมาเลี้ยงกองทัพ พ่อค้าปลีกย่อยในท้องถิ่นที่ติดต่อกับกองทัพโดยตรง สามารถขายสินค้าในปริมาณมากและราคาสูงกว่าราษฎร ส่งผลให้เครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวันขาดแคลน หรือถ้ามีก็ต้องซื้อในราคาที่แพงกว่าปกติ การค้าขายก็ทำได้ไม่คล่อง เนื่องจากขาดแคลนตู้รถไฟสำหรับขนส่งสินค้า แม้แต่ข้าวสารที่ใช้บริโภคก็มีราคาแพง เนื่องจากกระทรวงพาณิชย์อนุญาตให้พ่อค้าหรือพวกเศรษฐีสงครามส่งข้าวตากออกจำหน่ายนอกประเทศได้ โดยไม่มีข้อจำกัด นอกจากนี้ สารูป ฤทธิ์ชู (2552 : 262) ยังกล่าวว่า ในช่วงที่ญี่ปุ่นเข้ามาบริเวณจังหวัดสงขลา ตรัง และพัทลุง ข้าวสารราคาแพงมาก มีลูกค้าวิ่งหาข้าวสารถึงบ้าน ส่วนทางการก็เข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นชัดเจน

3. สะท้อนปัญหาการเล่นหวยเบอร์ วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” หลายเรื่องสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของคนในชุมชนที่นิยมเล่นหวยเบอร์ จนส่งผลกระทบต่อพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง *คติคำกลอนเตือนเพื่อน คำกลอนสอนประชาชน ประวัติการณ์เดือนไทย พลเรือนสอนบุตร มงคลประชาราษฎร์ และอิทธิสอนศิษย์* เช่น เรื่อง *คติคำกลอนเตือนเพื่อน* กล่าวว่า การเล่นหวยเบอร์ ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของชาวทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นอย่างมาก เพราะพบเห็นแต่การทะเลาะวิวาทของสามีภรรยา การออกปล้นสะดม การรบราฆ่าฟันกัน และการฆ่าตัวตายกันทั่วไป ผู้แต่งจึง

แนะนำให้เลิกเล่นห่วยเบอร์ หรือให้ซื้อแต่บ่อย ดั่งตัวอย่างบางตอนของเรื่องคดีคำกลอนเตือนเพื่อนที่ว่า

เลขสามตัวจับหายขายถึงหม้อ	บ้านไม่พอยังควายขายที่หลัง
ผ้ากับเมียนั่งเคียงกันเสียงดัง	นาไร่ที่ไปให้ขายเสียกัน
ส่วนเมียว่าขึ้นขายเสียหายหมด	เดียวลูกอดรำจําเพราะเราบ้าฝัน
ในครั้งนี่จี้ก็มากยากก็ครั้น	ถึงตัวฉันผู้แต่งปากแห้งเกรียม
ถูกเสือร้ายลายฟาดอุบาทว์หนัก	ไม่ใช่สัตว์แต่กินถีชาติเล่ห์เหลี่ยม
ชาวไทยเรายุงยากปากแห้งเกรียม	สร้อยทั้งเรียมที่เมียก็เสียไป
อย่าลืมหันม้วนนักมักเสียหาย	ทั้งหญิงชายจงจำในคำไซ
ผมใช้ปราชญ์พลเรือนขอเตือนใจ	พี่น้องไทยทุกจังหวัดทำมขอตักเตือน
เรื่องเบอร์ซื้อได้แต่อย่าให้มาก	จะตกยากล้มหายเหมือนกับไม้ขอน
ผมหมดไม่สักแดงจิ้งเต่งกลอน	ไม่ใช่ขอยนยุงตรงเข้าใคร

(คดีคำกลอนเตือนเพื่อน หน้า 6)

การที่คนในสังคมนิยมเล่นห่วยเบอร์ ส่วนหนึ่งเกิดจากชาวจีนนำอบายมุขเข้ามาในภาคใต้ และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการสนับสนุนของรัฐบาลที่ต้องการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจซึ่งเริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา ครั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงทรงไม่สนับสนุนกิจกรรมดังกล่าว แต่การเข้ามาของอบายมุขเหล่านี้ก็บ่มเพาะนิสัยของคนไทยให้นิยมเล่นการพนันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การจะเข้าหาอบายมุขได้นั้นย่อมเกิดจากปัจจัยภายในด้วย เช่น ความยากจน การมีนิสัยส่วนตัวที่เกียจคร้าน รักความสบาย และนิยมเสี่ยงโชค รวมถึงความตึงเครียดที่เกิดจากการกดขี่ข่มเหงของหน่วยงานของรัฐ หรือการเอาไรต์เอาเปรียบจากผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ดังที่สงบ ส่งเมือง (2542 : 4340) กล่าวว่า การกดขี่จากผู้มีอิทธิพลทั้งในและนอกระบบราชการเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สังคมภาคใต้อยู่ในภาวะตึงเครียด จึงแสดงออกมาในรูปแบบของการโจรก่อการร้าย โจรธรรมดา อาชญากรรม โสเภณี และการพนัน จนถึงกับมีผู้กล่าวถึงสังคมภาคใต้ว่า “อยู่ได้เพราะอบายมุข”

4. สะท้อนปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” สะท้อนปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมหลายเรื่องไม่ว่าจะเป็น *คำกลอนสอนใจ คำกลอนสอนใจคนจน ประวัติการณ์เดือนไทย มงคลประชาราษฎร์ สมบัติพ่อบ้านคำกลอน* เป็นต้น ซึ่งความเหลื่อมล้ำดังกล่าวเกิดจากชาวบ้านวัดคุณค่าของคนที่การมีเงิน ดังที่ผู้แต่งเรื่อง*คำกลอนสอนใจ*สะท้อนความเหลื่อมล้ำในสังคมระโนด จังหวัดสงขลา ว่าชาวบ้านยกย่องคนรวยเหมือนเทวดา คนรวยเดินผ่านหน้าบ้านใคร เขาก็พร้อมที่จะต้อนรับขับสู้ แม้พูดให้ร้ายผู้อื่น พูดชั่วช้าเลวทรามหรือพูดทำร้ายน้ำใจก็มีแต่คนยกย่องว่าพูดดีมีปัญญา แต่หากเป็นคนจนจะมีแต่คนรังเกียจ แม้แต่ญาติพี่น้องก็ไม่เหลียวแล ผู้แต่งจึงสอนให้คนจนพึ่งตนเองดีกว่า ดังนี้

ถ้ายังชั่วยังเงินไปเรือนเพื่อน	เขาแลเหมือนเทวามาแต่เวหน
มีคนรักหักเพราะเพราะไม่จน	เรียกขึ้นบนเรือนให้หนึ่งตั้งห้อย
มาแต่ไหนไปไหนตามใต้ถื่น	คนที่มีเพื่อนรักเอาหนักหนา
ถึงพูดร้ายกลายเป็นดีมีราคา	พูดชั่วช้าเลวทรามคนตามยอ
ทำสิ่งใดทำได้ไม่จ้งไหร	เด็กคนใหญ่เข้าหาอย่าว่าหมอ
ถึงพูดพลาดบาดในน้ำใจคอ	เพื่อนยังยอว่าดีมีปัญญา
พึงเกิดเพื่อนคนมีดีหรือไม่	มืออยู่ใกล้ตัวเราควรก้าวหน้า
สร้างสวนครัวเลี้ยงสัตว์หมัดทำนา	ขุดบ่อปลาปลูกมันไว้กินจน
สิ่งใดดีมีค่าราคามาก	เราตยากทำไว้คงได้ผล
อาศัยเพื่อนไม่เหมือนอาศัยตน	จะพึ่งคนเมื่อขัดอย่าหมัดเลย
พี่น้องมีสิ้นฟ้าเราอย่าหวัง	คนที่ยังเราไปหาหมันพาเฉย
พี่น้องมีไม่ตืออย่าไปเย	ตามที่เคยเห็นมานึกน่ากลัว

(คำกลอนสอนใจ หน้า 8)

5. สะท้อนปัญหาโสเภณี วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ที่สะท้อนปัญหาโสเภณี ได้แก่ เรื่อง *ขวัญใจ คำกลอนสอนน้อง ลุงสอนสอนหลานสินธุ์ และศิลปะคำกลอนสอนใจ* ผู้แต่งบางคนเรียกหญิงโสเภณีว่า “หญิงดอกไม้” (ขวัญใจหน้า 16) บ้างก็เรียก “ฉกาลี” (คำกลอนสอนใจคนจน หน้า 17) บ้างก็เรียก “นกราศรี” (ลุงสอนสอนหลานสินธุ์ หน้า 9)

หรือบ้างก็เรียก “สับปี่นี้” (ศิลปคำกลอนสอนใจ หน้า 44) ผู้แต่งเรื่อง คำกลอนสอนใจคนจนกล่าวว่าสมัยนี้หญิงโสเภณีมีจำนวนมาก ดังความว่า “พวกหญิงฉกาฬมีอยู่มาก” (คำกลอนสอนใจคนจน หน้า 17) หญิงเหล่านี้มักแต่งตัวสวยงามกว่าหญิงทั่วไป พุดเก่งและเอาใจเก่ง หญิงเหล่านี้จะขายบริการให้ทั้งคนไทยและคนจีน อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งเห็นว่าอาชีพนี้มีแต่คนรังเกียจ และส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ ผู้แต่งจึงแนะนำให้รับสร้างครอบครัวตั้งแต่วัยสาว ดังนี้

บ้างกลับกลายเป็นชายหม้อสาคลอกแคลก	ไม่พุดเทกว่าเปรียบเทียบคนไหน
ว่าตามรู้ตามเห็นที่เป็นไป	หญิงเมืองไทยบ้านเราช่างเบาความ
ช่างกลับตัวกลับตนเป็นคนผิด	ออกหัวคิดแปลงเปลือยเพื่อนไม่ขาม
เมื่อหลอนเที่ยวบนรถดุงดงาม	เรื่องอร่ามผ่องฉวีเพื่อนนิยม
กลับออกเพรียวเที่ยวเพลิดไม่เกิดผล	คอยรับคนหน้าใหม่ใจสะสม
ช่างพุดเพราะเยาะยวนชวนชายชม	สมาคมจีนไทยเพราะใจลอย
ขอโทษเกิดสตรีที่ฉันทัดเดือน	ถ้าเที่ยวเชื่อนอยู่ตลาดขาดไม่น้อย
ควรตั้งตัวอย่าให้ตนเป็นคนลอย	อายุน้อยควรคิดชีวิตยัง

(คำกลอนสอนใจคนจน หน้า 26)

เกี่ยวกับการค้าประเวณีที่มีมากนี้ น่าจะเกิดจากการประสพปัญหาเรื่องปากท้องในช่วงสงครามและหลังจากนั้น ทำให้ผู้หญิงบางคนเอาอย่างหญิงนักเที่ยวหรือหญิงโสเภณีในสมัยสงครามที่จัดมาบริการกองทัพญี่ปุ่นในภาคใต้ ดังที่โสภิตา วีรกุลเทวัญ (2544: 4 - 43) กล่าวว่า มีหญิงนักเที่ยวต่างถิ่นจำนวนมากที่ถูกจัดมาให้กองทัพญี่ปุ่นในภาคใต้ โดยถูกกวาดต้อนมาจากจีน เกาหลี ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย และญี่ปุ่น เมื่อไปนอนแล้วก็ได้เงินกลับมา หญิงนักเที่ยวเหล่านี้มักแต่งตัวดีกว่าคนอื่นจนเป็นสัญลักษณ์ของหญิงนักเที่ยวในสมัยนั้น สอดคล้องกับที่พวงทิพย์ เกียรติสหัสกุล (2549: 95) กล่าวว่า ในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา กิจการค้าโสเภณีในภาคใต้ขยายตัวจนช่องโสเภณีไม่เพียงพอกับความต้องการของทหารญี่ปุ่น นอกจากนี้ก็สอดคล้องกับคำบอกเล่าของคนในชุมชน เช่น นิภา หิรัญวรชาติ (2546: 28) ชาวสงขลาเล่าถึงหญิงโสเภณีในสมัยนั้นว่าชาวบ้านมักเรียกว่า “หญิงดอกไม้”

เพราะแต่งตัวดูตลกกว่าหญิงทั่วไป คนจีนและคนไทยจึงเกียดหญิงประเภทนี้ เมื่อเห็นหญิงนี้เดินผ่านก็จะเรียกให้ลูกเข้าบ้าน

6. สะท้อนปัญหาโจรผู้ร้าย ในอดีตภาคใต้มักประสบปัญหาเรื่องโจรผู้ร้าย สงบสงเมือง (2537 : 30 - 39) บันทึกสาเหตุของการเป็นโจรผู้ร้ายนับแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาว่า เกิดจากปัจจัย 4 ประการ ประการแรก เกิดจากการใช้เงินเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนสินค้าจึงเปิดโอกาสให้โจรปล้นสะดมง่าย ประการที่สอง เกิดจากราษฎรประกอบอาชีพแต่เพียงทำนาและหาของป่า หากปีใดประกอบอาชีพไม่ได้ เพราะสภาพอากาศไม่อำนวย กอปรกับมีนิสัยละโมภะอยากได้ของผู้อื่นด้วย ผู้คนจึงหันไปเป็นโจร ประการที่สาม การเดินทางค้าขายทางทะเลสะดวกต่อการปล้นสะดมและหลบหนี เนื่องจากยากแก่การจับกุม และประการที่สี่ เขตชายแดนระหว่างเมืองสงขลากับเมืองพัทลุงมีบางส่วนของคาบเกี่ยวกันอยู่ ทำให้จับกุมโจรได้ยาก เพราะต่างก็อยู่นอกเขตหัวเมืองของตน การปล้นสะดมที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เกิดจากโจรพัทลุงลักลอบเข้ามาปล้นบ้านเรือนราษฎรในเขตเมืองสงขลา แทบไม่พบว่าโจรจากเมืองสงขลาเข้าไปปล้นเมืองพัทลุง คงเป็นเพราะราษฎรเมืองสงขลาฐานะดีกว่า ก่อนที่รัฐบาลจะปฏิรูปการปกครองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล รัฐบาลได้ส่งข้าหลวงใหญ่มาปราบปรามโจรผู้ร้ายระหว่างเมืองสงขลากับเมืองพัทลุงอย่างหนักหน่วง หลังจากจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลแล้วก็เข้าไปปราบปรามโจรระหว่างเมืองสงขลากับเมืองนครศรีธรรมราชต่อไป

มานะ ชุนวีช่วย (2546 : 45 - 46) กล่าวว่าบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา มีทั้งโจรทั่วไป² และโจรวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เป็นโจรวัฒนธรรม³ ปัญหาโจรผู้ร้ายบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา

² โจรทั่วไป คือ โจรที่มีนิสัยลักเล็กขโมยน้อย มีนิสัยละโมภะมาก อยากได้ของผู้อื่น มักสร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้านอยู่เสมอ

³ โจรวัฒนธรรม หมายถึง โจรที่คอยปกป้องและดูแลผลประโยชน์ของคนในชุมชนของตนมีเป้าหมายเพื่อเสียภาษีและไม่ยอมรับอำนาจรัฐ โจรกลุ่มนี้ได้รับการยกย่องจากชาวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างกว้างขวาง เพราะปล้นเฉพาะบ้านคนรวย หากเคยไปพักพิงบ้านใดก็จะคอยคุ้มครองบ้านนั้น ไม่ทำร้ายเด็กและผู้หญิง และไม่ทำร้ายเจ้าทรัพย์ที่ไม่ต่อสู้ ประมาณ พ.ศ. 2460 ทางเราได้ปราบปรามโจรอย่างหนัก ส่งผลให้โจรทางวัฒนธรรมเริ่มยุติบทบาทลง (สรุปความจากวิทยานิพนธ์ของมานะ ชุนวีช่วย. 2546)

ช่วง พ.ศ. 2437 - 2465 มักเกิดจากการกดขี่ข่มเหงของผู้มีอำนาจทางการเมือง โดยเฉพาะการกดขี่จากบรรดาเจ้าเมือง กรมการ และข้าราชการชั้นผู้น้อยที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์อำนาจของเมืองหลวง ทั้งนี้ เนื่องจากการไม่มีการควบคุมตรวจสอบที่เป็นระบบ ทำให้ชาวบ้านดำรงชีพโดยอาศัยระบบอุปถัมภ์ เป็นหลัก เป็นโจรและแสวงหาพรรคพวก โดยชุมโจรที่สำคัญบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา คือ ชุมโจรบ้านดอนทราย ชุมโจรนี้มีอำนาจมากช่วง พ.ศ. 2462 - 2463 ผู้นำชุมโจรที่สำคัญ คือ รุ่ง ดอนทรายและดำ หัวแพร ต่อมาหัวหน้าโจรถูกจับ เพราะเจ้าหน้าที่บ้านเมืองใช้นโยบายโจรปราบโจร คือ ทำให้สมาชิกในชุมโจรแตกความสามัคคีกัน ส่งผลให้ชุมโจรบ้านดอนทรายยุติบทบาทลง และไม่มีหลักฐานว่าเกิดมีชุมโจรที่ออกมาปฏิเสธรำนาจอธิปไตยในลักษณะดังกล่าว

แม้ว่าชุมชนโจรยุติบทบาทลงแล้ว แต่ผู้แต่งก็ยังสะท้อนให้เห็นปัญหาของโจรผู้ร้ายอยู่ส่วนใหญ่เป็นโจรทั่วไป เช่น เรื่อง *คำกลอนสอนใจ* กล่าวว่า สมัยนี้โจรผู้ร้ายชุกชุม จึงแนะนำให้ผู้ชายลองสู้กับโจร เพราะหากโจรลักคาวไปแล้วก็จะไม่มีวัวควายไว้ใช้ในฤดูทำนา ซึ่งจะทำให้อดตายได้ ดังคำสอนที่ว่า “เพื่อนมาหลอกเอาวัวควายแล้วตาย ถ้าส่งให้เขาไปไหนทำกิน” (หน้า 12) ผู้แต่งกล่าวถึงสาเหตุของการเป็นโจรผู้ร้ายว่าส่วนใหญ่เกิดจากมีปัญหาเรื่องปากท้อง ซึ่งเมื่อสอบถามคนในชุมชนก็พบว่าเห็นพ้องต้องกัน ดังที่นายเทียบ โนนเขียว (สัมภาษณ์, 17 มีนาคม 2553) ปัจจุบันอายุ 90 ปี อยู่บ้านเลขที่ 120/1 ตำบลเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เล่าว่า การที่ชาวบ้านนิยมเป็นโจรเพราะมีฐานะยากจน ไม่มีความรู้ที่จะไปประกอบอาชีพอื่น อย่างไรก็ตาม โจรสมัยนี้ไม่มีคุณธรรมเหมือนในอดีต เพราะขโมยแม้แต่วัวควายของญาติตนเอง ส่วนชัชวูฒิ พิชะกุล (2552 : 246 - 247) นักวิชาการชาวใต้ก็กล่าวตรงกันว่าช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำมีการปล้นสะดมกันทั่วไป ชาวบ้านที่อยู่ได้เพราะเข้าร่วมกับกลุ่มผู้มีอิทธิพล แม้แต่พระสงฆ์ก็ได้รับความเดือดร้อน

มีข้อสังเกตว่า พฤติกรรมของโจรผู้ร้ายในอดีตแตกต่างจากสมัยนี้ ในอดีตชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นโจรผู้ร้าย เพราะต้องการต่อต้านอำนาจรัฐ ด้วยเห็นว่ารัฐบาลมักกดขี่ข่มเหงจึงตั้งชุมชนโจรขึ้นเพื่อปกป้องตนเอง โจรสมัยก่อนไม่ปล้นบ้านเรือนของญาติตนเอง และไม่ฆ่าเจ้าทรัพย์ มีนิสัยที่กล้าหาญ พร้อมทั้งจะปกป้องผู้อื่น บิดามารดาที่มีบุตรชายจึงสอนให้บุตรของตนเป็นโจร ดังเพลงกล่อมเด็กที่มีร้องกันว่า “น้อยๆ แม่สอนให้ลักไก่ ใหญ่ๆ แม่สอนให้ลัก

ควาย” หมายถึง หากยังเป็นเด็กก็เรียนรู้การลักขโมยไก่ไปก่อน ครั้นโตขึ้นจึงค่อยฝึกฝนการลักขโมยควาย ครั้นช่วง พ.ศ. 2470 - 2519 ชาวบ้านนิยมเป็นโจร เพราะประสบปัญหาเรื่องปากท้อง อย่างไรก็ตาม โจรสมัยนี้ไม่มีคุณธรรมเหมือนเมื่อก่อน ผู้แต่งจึงไม่สนับสนุนให้เป็นโจรผู้ร้ายอีกต่อไป

7. สะท้อนปัญหาหนักเลงหัวไม้ สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ (2542: 3673 - 3675) กล่าวว่า นักเลงหรือลักเลง มีความหมายหลายนัย แต่ละนัยแตกต่างกันไปตามค่านิยมและโลกทัศน์ของสังคมในแต่ละสมัย นักเลงจำแนกได้เป็น 4 ประเภท ประเภทแรกใช้เรียกผู้ที่ประกอบอาชีพเป็นนักแสดง บางสมัยมองนักเลงกลุ่มนี้ต่ำถลบ เพราะเห็นว่ามีนิสัยเจ้าชู้ และรักสบาย ในขณะที่บางสมัยกลับยกย่องว่านักเลงกลุ่มนี้มีคุณสมบัติพิเศษ ประเภทที่สองใช้เรียกผู้ที่ฝึกฝนในทางอบายมุข เช่น นักเลงเหล้า และนักเลงไก่ชน ประเภทที่สามใช้เรียกผู้ที่มีความประพฤติไม่ดี ทำตัวเป็นนักเลงโต หรือเป็นอันธพาล ชาวบ้านมักเรียกว่า “นักเลงหัวไม้” หรือ “คนหัวไม้” และประเภทที่สี่ใช้เรียกผู้ที่มีบุคลิกลักษณะพิเศษ คือ ใจกว้าง กล้าได้กล้าเสีย รักษาคำพูด เป็นต้น ผู้เป็นนักเลงประเภทนี้มักได้รับการยอมรับจากคนในสังคม เพราะมีหน้าที่ดูแลให้ท้องถิ่นเกิดความสงบ และทำหน้าที่เป็นตุลาการ ค่านิยมที่จะเป็นนักเลงประเภทที่สี่จึงปรากฏโดยทั่วไป

นักเลงที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” มีแต่ประเภทนักเลงหัวไม้ นักเลงประเภทนี้ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็น *คำกลอนสอนใจคนจน พลเรือนสอนบุตร สมบัติพ่อบ้านคำกลอน* เป็นต้น ผู้แต่งกล่าวตรงกันว่านักเลงหัวไม้ มักปรากฏตัวที่งานมหรสพเพื่อหาเรื่องทะเลาะวิวาทกับผู้ที่มาร่วมงาน จนทำให้คนในสังคมอยู่กันอย่างไม่ปกติสุข ดังเรื่อง *คำกลอนสอนใจคนจน* ให้ภาพของนักเลงหัวไม้ที่เข้ามาสร้างความรำคาญให้แก่ชายหนึ่ง และผู้ชมหนึ่งตะลึง เช่น ล้อเลียนเสียงพากย์ของนายหนึ่ง จนนายหนึ่งพากย์หนึ่งไม่ได้ ฝ่ายเจ้าภาพเห็นดังนั้นก็เอาพร้าขวานวิ่งไล่ฟัน ต่อมาก็เข้าต่อสู้กันเป็นคู่ๆ จนล้มเจ็บกันทั่วไป ผู้แต่งสอนนักเลงหัวไม้ว่าเมื่อมาชมหนึ่งตะลึงก็ให้ชมแต่ตา ไม่ควรไปล้อเลียนนายหนึ่ง หรือดีแต่ใช้กำลังข่มเหงผู้อื่นเพราะจะถูกจับขังคุกได้ ที่สำคัญคือมีแต่คนเกลียดชัง ดังนี้

พวกหัวไม้ร้ายพอที่ยวก่อเรื่อง	หนังหยุดเครื่องเน่งทับเข้าสับสน
เพราะนายหนังใจทะนงมันคงทน	เข้าบรรณพวกร้ายหยายเป็นกอง
ฝ่ายเจ้างานใจกล้าเข้าหาหนัง	เสียงตึงตังด้วยขวานถ่านาของ
เข้าบรรดอต่อแรงแกว่งตะบอง	หนังรับรองเจ้างานเจียงเสียงเปรี๊ยะตึง
นำใจหายได้แผลกันหลายร่าง	บ้างออกห่างวิ่งพราบเลือดอาบหลัง
ทั้งมือหักหัวแตกกันจิ้ง	หมดกำลังวิ่งออกไปนอกรวง
เรื่องราวนี้มีอยู่แก่ผู้น้อย	ถึงเลือดย่อยอาบกายนายยังส่ง
พวกหัวไม้ร้ายปากอย่าทะนง	เขามัดส่งขังตัวให้หัวเกรียม
หว่างจะได้สืบสวนตรวนต้องติด	โทษที่ผิดร้ายปากเพราะบะเหลียม
เราเป็นคนอย่าส่ำใช้คำเทียม	ถ้าหมดเรียมนี้ยากลำบากแรง
สัพลาวาจาเราอย่าสัพ	เมื่อตกอับนากลัวนอนตัวแขง
ที่ร้ายปากร้ายพูดมีโทษแรง	ที่เราหลงทะเลาะไม่เพราะเลย
ถึงผู้ดีท่านโกรธยกโทษใส่	ให้อภัยที่ผมเตือนเกิดเพื่อนหย
ที่ทำชั่วตัวต่ำอย่าเสียเลย	เดียวนอนงยใครไม่มอร่องหาใคร
ตัวทำผิดเราต้องคิดให้รอบคอบ	ปากว่าชอบโลนขู่แก่ผู้ไหน
หนังโนรามาราก็ตามใจ	ถ้าเราไปสอดส่องมองแต่ตา
ออกกำลังตั้งเทือนเพื่อนก็โกรธ	ขาดประโยชน์ฐานมิตรคิดเกิดหนา
ไม่ใช่เราไดยินเพื่อนินทา	เดียวเขาต่ำสักสอบเหมือนหอบเต่า

(คำกลอนสอนใจคนจน หน้า 10 - 12)

จากข้อมูลข้างต้นทำให้เห็นว่าค่านิยมการเป็นนักเลงมีมานานแล้ว เพียงแต่สมัยปัจจุบันไม่ค่อยพบภาพของนักเลงที่นายยกย่องเหมือนในอดีต พบเพียงนักเลงหัวไม้หรือ “คนหัวไม้” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าค่านิยมการเป็นนักเลงหัวไม้เริ่มเข้ามาแทนที่ค่านิยมการเป็นนักเลงแบบเดิม ซึ่งค่านิยมนี้เปลี่ยนแปลงได้ยาก หากไม่เฟื่องไปถึงที่สถาบันครอบครัว หรือสถาบันการศึกษาที่ไม่ใคร่อบรมด้านจริยธรรมแล้ว ก็อาจพุ่งไปถึงที่จิตใจด้านมืดของมนุษย์ที่รักความรุนแรง นิยมความโหดร้าย ไม่ชอบเห็นผู้อื่นมีความสุข หรือมองโลกในแง่ร้าย

8. สะท้อนปัญหาการแก่งแย่งที่ดินทำกิน ปัญหานี้มีโดยทั่วไป เช่น เรื่องคำกลอนสอนใจ กล่าวว่า ในช่วงที่ที่ดินราคาแพง ชาวบ้านลอบฉก⁴ คันทนา กันจนต้องให้ศาลตัดสิน ผู้แต่งจึงแนะนำให้ชาวบ้านไปจับจองที่ดินผืนใหม่ เพราะอาจได้ผืนดินที่สมบูรณ์กว่า ดังนี้

แรกแต่ก่อนมีหมอนอยู่หลายแห่ง	เทียมนาแพงจากหมอนร้อนถึงศาล
ทั้งเจ้าวัวเจ้าควายไปให้การ	เขารายงานเรียกตัวเรื่องหัวนา
มันไม่ติดอกนายอย่าได้ฉก	ขอบนามากเราต้องเที่ยวมองหา
ที่รกร้างว่างเปล่าเราชอบตา	เข้าไปหากองที่ดินเขายินดี
ยื่นคำร้องจองนาดีกว่าฉก	ไม่ลำบากทำงานไม่ซ้ำผี
ได้นาใหม่กลับวัวไถหัวที่	หลีกซ้ำผีเสียได้คงบายใจ

(คำกลอนสอนใจ หน้า 20)

ความคิดข้างต้นสอดคล้องกับคนในชุมชนและคณะรัฐบาล ดังที่ถัด พรหมมานพ (2478 : 200) กล่าวว่า ในสมัยก่อนไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องทีนา เพราะคนยังน้อยอยู่ ครั้นมีคนเพิ่มขึ้น เนื้อทีนาจึงถูกแบ่งออกไป ส่งผลให้ชาวนาทำนาไม่ค่อยได้ข้าวพอรับประทาน ถ้าชาวนาขายขยายอพยพไปหักร้างถางพงในที่ราบต่างๆ เชื่อว่าการทำนาจะดีขึ้น ทั้งความ

⁴ ฉก หมายถึง ฟันดิน อุดม หนูทอง (2542: 5582) อธิบายว่าในการทำนาตา โดยเฉพาะนาหน้าฝน หลังจากไถตะ ชักน้ำขังพื้นที่ที่ไถไว้สักกระยะหนึ่งแล้ว ก่อนไถแปรชาวนาจะขุดปะตกแต่งหัวนา (คันทนา) ของตนให้เรียบร้อย เรียกว่า “ฟันหัวนา” (หรือ “ฉกหัวนา”- ผู้วิจัย) การฟันหัวนาปรากฏเฉพาะในเขตพื้นที่ภาคใต้ บริเวณนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และแถบฝั่งตะวันตก โดยปกติแล้วทีนาของชาวบ้านจะอยู่ติดกัน หากชาวนาฟันหัวนาเฉพาะของตนเองก็จะไม่เกิดปัญหาขึ้น ที่เกิดปัญหาเพราะชาวนามักมีทีนาจำนวนน้อย เมื่อฟันหัวนาจึงลอบฟันรุกล้ำเข้าไปในคันทนาของผู้อื่นเพื่อหวังว่าจะมีทีนาเพิ่ม อันเนื่องจากปัจจัยเรื่องปากท้องหรือนิสัยส่วนตัว ส่งผลให้ปัญหาเรื่องการแก่งแย่งที่ดินทำกินปรากฏให้เห็นอย่างสม่ำเสมอ

ยากจนจะหมดไป ในส่วนของคณะรัฐบาลเองก็สนับสนุนให้ชาวบ้านหักล้างถางพงมาก่อนหน้านี้ ดังที่ชัย เรื่องศิลป์ (2545: 81) กล่าวว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัฐบาลอนุญาตให้ชาวบ้านจับจองที่ดินของหลวงหรือโค่นป่าไม้ที่ไม่ค่อยมีผลประโยชน์เพื่อทำไร่นา

ครั้นในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลก็ประกาศให้ประชาชนที่ไม่มีที่ดินเข้าไปหักล้างถางพงโดยให้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินครัวเรือนละ 25 ไร่ (ชัยวุฒิ พิชะกุล. 2552 : 246) ต่อมาในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามมีการออกพระราชบัญญัติจัดสรรที่ดิน พ.ศ. 2497 เพื่อให้ประชาชนมีที่ดินเป็นของตนเอง นโยบายนี้ถูกยกเลิกไปในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (อมรรัตน์ ลิเพ็ญ. 2526 : 105)

ข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าสังคมภาคใต้ช่วงทศวรรษ 2470 เป็นต้นมาเผชิญกับปัญหาหลายด้าน ซึ่งในอดีตปัญหาต่างๆ ไม่ใคร่ปรากฏให้เห็นนัก ทั้งนี้น่าจะเกิดจากวรรณกรรมคำสอนในอดีตแต่งก่อนที่สังคมจะได้รับอิทธิพลจากตะวันตก สภาพแวดล้อมในสมัยก่อนอาจไม่ซับซ้อนมากเหมือนสมัยหลัง ที่สำคัญคือ ผู้แต่งเน้นสอนกลางๆ ไม่เน้นเจาะจงสภาพสังคมภาคใต้เหมือนวรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้ ในขณะที่วรรณกรรมคำสอนคำสอนกลุ่มนี้ปรากฏในช่วงที่บริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทั้งจากการรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก นโยบายสร้างชาติของรัฐบาล และการเผชิญกับปัญหาในท้องถิ่นเอง ผู้แต่งซึ่งเป็น “คนใน” มีโอกาสรับรู้เรื่องราวต่างๆ ในสังคมของตนจึงทำหน้าที่ทั้งบันทึกสภาพและปัญหาสังคม สะท้อนเรื่องราวต่างๆ ในสังคม ควบคู่ไปกับการสอน ทั้งนี้ก็เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนร่วมใจกันแก้ปัญหาต่อไป

บทบาทในการเป็นช่องทางระบายความคับข้องใจ

บทบาทด้านนี้เกิดจากผู้แต่งพบเห็นความ อยุติธรรมในสังคม เช่น เรื่อง *คำกลอนสอนใจ* ผู้แต่งระบายความความคับข้องใจว่าพ่อค้าคนกลางมักเอาเปรียบชาวบ้าน เช่น ซื้อข้าวราคาถูก แต่ขายแพง ชาวนาจำเป็นต้องขาย เพราะต้องการเงินเสียภาษี ใช้สอยในการทำนา และซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค บางครั้งเมื่อขายข้าวก็ไม่ได้เงิน เพราะถูกนายทุนหักค่านี้นายทุนบางคนจดข้าวที่ชาวนานำมาขายว่ามีกี่ถัง แล้วให้ชาวนาถือ “ราย” หรือบัญชีนั้นไว้โดยขอมัดเงินไว้ก่อน จะจ่ายอีกครั้งตามวันเวลาที่นัดไว้ ครั้นชาวนามาทวงเงินค่าข้าว ก็แสวง

บิตพลัว บ้างก็แสดงสีหน้าบึ้งตึงเมื่อเห็นชาวนาไปรบกวณ บ้างก็โกหกกว่ายังไม่มีเงินจ่ายให้ ชาวนา ทำให้ชาวนาไม่กล้าทวงเงิน ส่งผลให้ชาวนายากจนกว่าเดิม นอกจากนี้ทางการก็มัก โทษชาวบ้านที่ไม่ยอมแจ้งกองปราบเมื่อพบโจรผู้ร้าย ทำให้โจรผู้ร้ายยังซุกซุ่มอยู่ ทั้ง ๆ ที่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเองก็กลัวอำนาจของผู้มีอิทธิพลหรือ “ทวด” ที่คุ้มครองโจรอยู่เหมือนกัน เช่น เมื่อพบโจรก็แจ้งความเท็จกับหัวหน้าของตนว่าไม่พบ เพราะกลัวว่าจะเสียตำแหน่ง กลายเป็น “นายปตนาย” การแก้ปัญหาเรื่องโจรผู้ร้าย จึงต้องหวังพึ่งรัฐบาลกลางหรือ “นายใหญ่” เท่านั้น

จะเข้าไปใจอ่อนต้องผ่อนให้	ทวดร้ายมนต์เป่าไว้นายไม่ยุ่ง
แกทำเป่าทำเป่าเอาสิ้นพุง	ไม่หาญยุ่งหลบกองเพราะท่องมนต์
บอกหัวหน้าว่าหาอ้ายคนร้าย	ตามไม่ได้พบพักตร์มันสักหน
ไม่หาญแหลงในกองว่าต้องมนต์	สากลัวตนจะเสียยศนายปตนาย
ออกเที่ยวตรวจพุดตาวดจะเอื้อมหัวน	ทั้งทวดเสือกินกันฉิ้นเคยหมาย
ปามันรกรปกไว้เสียไม่ได้	เที่ยวขบวัวขบควายกินใส่ใน
ขบสิ่งนี้สิ่งนูขบทั้งนั้น	ขบกลางคืนกลางวันมันร้ายใหญ่
พวกชาวนาทุกคนต่างจนใจ	ถ้านายใหญ่ไม่มาทำไม่งาม

(คำกลอนสอนใจ หน้า 14 - 15)

เรื่อง *ประวัติการณ์เดือนไทย* ระบายความคับข้องใจที่ชาวจีนมักเอารัดเอาเปรียบคนใน ชุมชน ผู้แต่งกล่าวว่าที่เป็นเช่นนี้ เพราะคนไทยไม่ร่วมมือกันต่อต้านสินค้าของชาวจีน ปล่อยให้ชาวจีนพุดจาข่มขู่ และมีอำนาจเหนือกว่าเจ้าของผืนแผ่นดินเกิด ทั้งๆ ที่ตอนเข้ามา เมืองไทยมีเพียงหมอนกับผ้าห่ม แต่ปัจจุบันชาวจีนกลับเป็นเจ้าของกิจการต่างๆ เพราะขยัน และรู้วิธีค้าขาย เมื่อคนไทยนำสินค้ามาขายก็กดราคาจนต่ำ ทั้งกำหนดราคาสินค้าเอง และ โกงตาชั่ง ที่เป็นเช่นนี้เกิดจากคนไทยมัวแต่นิ่งนอนใจ ไม่ขยันทำงานอย่างจริงจัง หนักก็ไม่ เอา เบาก็ไม่สู้ จะทำนาทำไร่หรือค้าขายจึงไม่ประสบความสำเร็จ ผู้แต่งกระตุ้นว่า ถึงเวลาแล้ว ที่คนไทยควรจะร่วมมือกันผลิตสินค้าของคนไทยเองเพื่อจะได้ไม่ล่มจมไปมากกว่านี้ ดัง ตัวอย่างบางตอนที่ว่า

มีดีก้วงหลังคาสง่าสวย	มันมารวยเมืองไทยใหญ่ถึงสวรรค์
สร้างโรงสีโรงเลื่อยโรงน้ำมัน	ของสำคัญทั้งหมดเราพอใจ
เครื่องสำอางต่างภาษาส่งมาขาย	มันฉวยบุบสุขไว้ผ้าตัดยใหม่
ซ้ากตขี้ราคาเกินค่าไป	เราคนไทยต้องซื้อจากมือมัน
เก็บกำไรจากคนไทยถึงหลายเท่า	ครั้งผู้เฒ่ามาถึงเราเมามัวหัน
ซ้าของในสินค้าไทยเสียด้วยกัน	ทุกสิ่งอันเรื่องราคามันว่าเลย
เครื่องเบ็ดเตล็ดไก่อเปิดสุกรด้วย	เราส่งส่วยอยู่ประจำยังทำเฉย
ยี่งหน้าแปลกแตกขาหมดท่าเลย	เหมือนเออเนยทั้งทะเลลอม
สินค้าไทยนำไปให้ทุกครั้ง	ส่วนตาซังยังถามถึงงามสม
ทุกสิ่งสรรพบีบบั่นให้ลุ่มจม	ฉวยดาบคมเงี้ยวจะแทงให้แรงเลย
ยังนอนคู่มารู้เพื่อนตำเครื่อง	ค่อยกระเดื่องเมื่อไรไทยเราเหวย
หากร้อนแล้วต่อกระเดื่องหมดเรื่องเลย	ไทยเราเอ๊ยซีพะจะดินถึงสิ้นใจ

(ประวัติการณ์เดือนไทย หน้า 6 - 8)

จะเห็นได้ว่าบทบาทข้างต้นนี้ช่วยลดความตึงเครียด หรือเป็นทางออกให้ชาวบ้านได้ระบายความคับข้องใจที่มีต่อกลุ่มคนหรือเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมสมัยที่แต่ง และอาจทำให้คนที่ถูกชาวบ้านวิพากษ์วิจารณ์หันมาพิจารณาตนเองว่า ได้ทำไม่ตืออะไรไว้แล้วจะได้แก้ไขต่อไป

บทส่งท้าย

จากการศึกษาเรื่อง บทบาทของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ทำให้เห็นว่า วรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้มีบทบาทที่สัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมภาคใต้อย่างเด่นชัด บทบาทต่างๆ ทำหน้าที่ได้อย่างเข้มข้น คือ การสร้างคนดีให้แก่ชุมชน สังคม และรัฐบาล บทบาทในการสะท้อนสภาพหรือปัญหาสังคม และบทบาทในการเป็นช่องทางระบายความคับข้องใจ ในส่วนของบทบาทการสะท้อนสภาพสังคมเนื่องจากเป็นประสบการณ์ตรงของผู้แต่ง ทำให้ทราบว่าภาคใต้สมัยนี้อยู่ในภาวะตึงเครียดหรือเผชิญกับปัญหาหลายด้าน ปัญหา

บางอย่างเกิดจากนโยบายของรัฐบาล เช่น การส่งเสริมกิจกรรมร่วาง ปัญหาบางอย่างเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม เช่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม และปัญหาการเอารัดเอาเปรียบและคดโกง เกิดจากถือความก้าวหน้าทางวัตถุเป็นเครื่องวัดความเจริญจนละเลยคุณค่าและความหมายด้านจิตใจ ในขณะที่ปัญหานักเลงและโจรผู้ร้ายเกิดจากการสังคมนิยมจากอดีตที่เห็นว่า โจรและนักเลงสมัยก่อนมีภาพลักษณ์ที่ดี เนื่องจากคอยปกป้องชุมชน

อนึ่ง การนิยมสอดแทรกบริบททางสังคมและการเมืองมากนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากมีนิสัยที่สนใจใคร่รู้เรื่องราวต่าง ๆ เมื่อสนใจแล้วก็สามารถถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน เพราะมีฐานะเป็น “คนใน” ทำให้เห็นว่าการรณรงค์คำสอนกลุ่มนี้ไม่ได้มุ่งสอนเพียงอย่างเดียว ยังทำหน้าที่บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ทางสังคมและการเมืองด้วย ไม่ว่าจะเป็นสภาพสังคม เศรษฐกิจชุมชน ปัญหาในสังคม ความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านที่มีต่อหน่วยงานของรัฐบาล ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคม เป็นต้น โดยผู้แต่งมักเล่าจากประสบการณ์ตรงของตนเองเพื่อให้ผู้อ่านตระหนัก รับรู้ และเข้าใจเหตุการณ์ความเป็นไปในสังคมมากขึ้น ซึ่งการสอดแทรกเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้มีคำสอนกำกับไว้ทุกครั้ง ทำให้เห็นว่าผู้แต่งตั้งใจที่จะปรับปรุงชุมชนภาคใต้ให้ดีขึ้น และสนับสนุนให้คนในชุมชนมีบทบาทเพื่อช่วยชาติบ้านเมือง โดยผู้แต่งใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้เสพมากที่สุด เช่น ระบุตัวตนของผู้แต่งเพื่อไม่ให้ผู้อ่านต่อต้านคำสอน และใช้ภาษาชาวบ้าน ซึ่งความคาดหวังของผู้แต่งคือ การเห็นชุมชนภาคใต้เข้มแข็ง เนื่องจากคนเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ทั้งร่วมใจกันพัฒนาชุมชนและให้ความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐบาล

วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” นับเป็นสื่อสำคัญที่ใช้กล่อมเกลานิยายชาวใต้ได้เป็นอย่างดี เพราะเน้นสอนผู้อ่านผู้ฟังโดยตรง และเน้นให้ผู้อ่านนำไปใช้ได้จริง แม้คำสอนที่เป็นหลักธรรมก็เน้นหลักธรรมระดับสังคม ไม่เน้นสอนเรื่องโลกหน้าเหมือนในอดีต ที่สำคัญคือ คำสอนในยุคนี้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านได้ง่ายด้วย เพราะชาวบ้านนิยมนำไปสวดกันในกลุ่มชน

มีข้อสังเกตว่าวรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้ปลูกฝังให้ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลค่อนข้างมาก ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนหน้านี้ อาจสะท้อนให้เห็นความคิดความอ่านของชาวใต้ด้วย ส่วนหนึ่งน่าจะเกิดจากการมีนิสัยเป็นนักเลงการเมืองจึงมักสอดแทรกเรื่องการเมือง ส่วนหนึ่งน่าจะเกิดจากการมีนิสัย “บ้ายอ บ้ายศและบ้านาย” คือ เมื่อเห็นสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาก็พร้อมที่จะเลียนแบบหรือทำตาม รวมทั้งหือผู้มีอำนาจ และอีกส่วนหนึ่งก็น่าจะเกิดจากชาวใต้ไม่ได้ตั้งหรือหัวแข็งเหมือนค่างกล่าวเสมอไป หากเห็นว่านโยบายของรัฐบาลได้มีประโยชน์ก็จะสนับสนุน ผู้ที่สนับสนุนนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เช่น ทอง นวลศรี แดง ประพันธ์บัณฑิต และพระถาวร ราชไพฑูรย์ บุคคลเหล่านี้ล้วนแต่เป็นคนในชุมชนที่ชาวบ้านยกย่อง ที่สำคัญคือ นโยบายของรัฐบาลอาจช่วยกระตุ้นจิตสำนึกที่จะพัฒนาชุมชนด้วย เช่น เห็นคนในท้องถิ่นตกเป็นเบี้ยล่างของชาวจีน ครั้นรัฐบาลมีนโยบายต่อต้านสินค้าของชาวจีนจึงสนับสนุนนโยบายดังกล่าวด้วย

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” มีอิทธิพลต่อสังคมภาคใต้เป็นอย่างมาก จึงควรเผยแพร่ความรู้ของชาวบ้านให้คนรุ่นหลังรู้จักต่อไป ซึ่งอาจทำเป็นหนังสือเล่มเล็กเหมือนเดิม เพราะพกพาสะดวก โดยอาจอาศัยเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้าช่วย เช่น เพิ่มภาพประกอบให้สวยงามเพื่อให้คนรุ่นใหม่เข้าใจง่ายมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ก็อาจนำคำสอนไปเผยแพร่ในสื่ออินเทอร์เน็ต แทรกคำสอนในสื่อท้องถิ่น พิมพ์คำสอนแจกเป็นของชำร่วย หรือรื้อฟื้นประเพณีการสวดหนังสือ ซึ่งนอกจากช่วยให้ผู้อ่านรู้วิธีปฏิบัติตนแล้วยังเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีวรรณกรรมคำสอนเพื่อจัดระเบียบสังคมในยุคที่คนกำลังหมกมุ่นกับกระแสวัฒนธรรมบริโภคนิยม

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ที่ให้คำชี้แนะที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัย และขอขอบคุณสำนักคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) หุ้โครงการเครือข่ายเชิงกลยุทธ์ที่สนับสนุนด้านการทำวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- จันทร์ เชิดชู. (2497). **ประวัติการณ์เดือนไทย**. พัทลุง: โรงพิมพ์พัทลุง.
- ชัย จันรอดภัย. (2494). **นิราศพ่อหม้ายและคำกลอนสอนประชาชน**. สงขลา: โรงพิมพ์สมบูรณ.
- . (ม.ป.ป.). **ชัยภานิต**. สงขลา: โรงพิมพ์สมบูรณ.
- ชัย เรืองศิลป์. (2545). **ประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ. 2352 - 2453 ด้านสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ.
- ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2552). **พัฒนาการและบทบาทของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ชาญ ไชยจันทร์. (2499). **ประวัติสุราคำกลอน**. ตรัง: โรงพิมพ์ชูไทยแบบเรียนทับเที่ยง.
- ถนอมจิต มีชื่น. (2531). **จอมพล ป. พิบูลสงครามกับงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ (พ.ศ. 2495 - 2500)**. กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ถัด พรหมมานพ. (2478). “ภูมิศาสตร์พัทลุง” ใน **พัทลุงรำลึก หนังสือรำลึกงานปีใหม่จังหวัดพัทลุง 2479**, หน้า 201 - 202. พระนคร: ธรรมพิทยาคาร.
- แกมสุข นุ่มนนท์. (มิถุนายน 2519 - กันยายน พ.ศ. 2519). **เมืองไทยยุคเชื้อผู้นำ**. วารสาร **ธรรมศาสตร์** 6 (1), 120 - 138.
- ทอง นวลศรี. (2511). **คำกลอนสอนใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 13. สงขลา: โรงพิมพ์เมืองสงขลา.
- ท้าม เจริญพงษ์. (2495). **คติคำกลอนเดือนเพ็ญ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. สงขลา: โรงพิมพ์สงขลาพานิช.
- ท้ามและคล้าย. (2496). **คำกลอนสอนใจคนจน**. สงขลา: โรงพิมพ์สงขลาพานิช.
- เทียบ โนนเขียว. **สัมภาษณ**, 15 กุมภาพันธ์ 2553.
- พระคลี่ ทิฏฐปัญโญ. (2503). **กตัญญูคำกลอน**. สงขลา: โรงพิมพ์สมบูรณ - โอสถ.
- (พิมพ์แจกในงานเอาฐิณายแดง นางพุม เข้าบรรจุนุสาวรีย์ วันที่ 30 มิถุนายน 2503).
- พระถาวร ราชไพฑูรย์. (2500). **ศิลปคำกลอนสอนใจ**. ม.ป.ท., ม.ป.พ.

- พระเทพปัญญาภุมนี (อนุภาสเถร) และพระราชวราภรณ์. (2505). **อนุภาโสวาทคำกลอนและเพลงบอกเรื่องอบายมุข**. ธนบุรี: โรงพิมพ์ตำราธรรม ธนบุรี. (พิมพ์แจกในงานผูกพัทธสีมา วัดเพ็ญมิตร อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ 14 มีนาคม 2505).
- พลอย อักษรพันธ์. (ม.ป.ป.) **สุรายาเสพติด**. พัทลุง: โรงพิมพ์พัทลุง.
- พวงทิพย์ เกียรติสกุล. (2547). **กองทัพญี่ปุ่นกับทางรถไฟสายใต้สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา ระหว่าง พ.ศ. 2484 - 2488**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- . (2549). **เส้นทางรถไฟสมัยสงครามเอเชียบูรพา: ภาพสะท้อนชีวิตราษฎรไทย. ในเอกสารประกอบการสัมมนา ไทยกับเอเชีย สายใยอดีตถึงปัจจุบัน สานสัมพันธ์สื่ออนาคต, หน้า 94 - 95. (เอกสารประกอบการสัมมนาของศูนย์ประวัติศาสตร์สัมพันธ์ไทยกับประเทศในเอเชีย ภาควิชาประวัติศาสตร์ ฝ้ายวิจิัย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 14 มีนาคม 2549).**
- พัฒน์ พสุธารชาติ. (2545). **รัฐกับศาสนา: บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ**. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- พิทยา บุษรัตน์. (2553). **นาฏกรรมแห่งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: การเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมของหนังตะลุงและโนรา**. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- มานะ ชูวีช่วย. (2546). **ขุมโจรแห่งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2437 - 2465**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ยงยุทธ ชูแว่น (2541). **ลักษณะทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนชาวนาบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์. ใน โลกของลุ่มทะเลสาบบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา ในสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์, หน้า 87 - 89. ปทุมธานี: สำนักพิมพ์นาค.**

- สงบ ส่งเมือง และชาญณรงค์ เทียงธรรม. (2542). สงขลา, จังหวัด. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 15, 4572 - 4588.**
- สงบ ส่งเมือง. (มิถุนายน - กันยายน, 2537). สุตรนรายณ์. **วารสารทักษิณคดี 4(1), 30 - 39.**
- สงวน เล็กสกุล. (2491). คำสอนวิชาหน้าที่พลเมืองตามหลักสูตรประโยคเตรียมอุดมศึกษา (ทั้งหลักสูตรชั่วคราวและปรับปรุงใหม่). พระนคร: โรงพิมพ์รัฐภักดี.
- สารูป ฤทธิ์ชู. (2552). **100 ปี การเมืองท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลา.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สีนวล มากนวล. (2524). สุราวิวาทน์ภราษญ์วิจารณ์. พัทลุง: โรงพิมพ์พัทลุง. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานฌาปนกิจศพคุณพ่อสีนวล มากนวล ณ เมรุวัดป่าพะยอม อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง วันจันทร์ที่ 28 ธันวาคม 2524).
- สุชาติ ทรัพย์สิน. (2531). ศิลป์ประวัติศาสตร์. ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชครั้งที่ 4 ศิลปวัฒนธรรมนครศรีธรรมราชกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของนครศรีธรรมราช,** หน้า 209. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). นักเลง. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 9, 3673 - 3675.**
- สุภรณ์ ศรีวัชรภรณ์. (2503). **สมบัติพ้อบ้านคำกลอน.** นครศรีธรรมราช: โรงพิมพ์กระจำงภาษิต.
- โสภิตา วีรกุลเทวัญ. (2544). **ตามรอยหญิงบำเรอกามในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง.** เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- หนูฟอง จันทภาโส. (2492). **สุภาษิตสอนชู้ชายโส.** สงขลา: โรงพิมพ์สงขลาพานิช.
- หนูฟอง. (2508). **ลุงสอนสอนหลานสินธุ์.** พิมพ์ครั้งที่ 3. นครศรีธรรมราช: โรงพิมพ์กระจำงภาษิต.
- หิ้น อมตเวทย์. (2514). **อาหารใจ.** พัทลุง: โรงพิมพ์โชติการพิมพ์.

อนุสรณ์งานฌาปนกิจ นางนิภา หิรัญวรชาติ [จุลสาร]. (2546). ม.ป.ท., ม.ป.พ. (พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพ นางนิภา หิรัญวรชาติ ณ เมรุวัดแหลมทราย ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา วันพฤหัสบดีที่ 6 พฤศจิกายน 2546).

อมรรัตน์ ลีเพ็ญ. (2526). พัฒนาการสังคมไทยนับแต่การเปลี่ยนแปลงการเมือง พ.ศ.

2475 - พ.ศ. 2501: ศึกษาเฉพาะกรณีนโยบายของรัฐบาลที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อำนวยการ ทะพิงค์แก และชยันต์ วรรณะภูติ. (2522). ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยในทัศนะของนักการศึกษา. ใน รายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน, หน้า 191 - 200. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

อินทร์ ทองอยู่. (2504). **ศีลห้าภาคใต้.** 2 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 3. พัทลุง: โรงพิมพ์ครูชาญ.

อุดม หนูทอง. (2542). พันห้าพัน. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 11, 5582.